RT FAŠIZMU = SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 36

Uredništvo Francuska 7 tel. 28 098
Administracija Kardeljeva 31. tel. 24 001

BEOGRAD, UTORAK, 4 SEPTEMBAR 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

STOGODIŠNJICA NJEGOŠEVE SMRTI

Janko ĐONOVIĆ

NJEGOŠ I CRNA GORA

Pojava genijalnog pjesnika i mislioca Njegoša u Crnoj Gori, u prvoj polovini devetnaestog vijeka zbunjivala je mnoge njegove kritičare i književne istoričare. Otkuda tako veliki pjesnik, visoko obrazovan za ono doba, u jednoj maloj, primitivnoj zemlji, bolje reći planinskom zbjegu, kakva je tada bila Crna Gora, bez svake jače a u evropskom smislu nikakve književne i kulturne tradicije, gdje je društveni razvitak bio još na izvjesnom plemenskom stupnju? Da li je Njegoš kometa koja je sasvim slučajno pala s neba u Crnu Goru, ili je on uslovljena, zakonita pojava razvitka crnogorskog društva i na njegovom onako niskom stupnju? Ostavljajući drugima da dublje i svestranije uđu u ovu finu analizu, ja želim o ovom problemu da nabacim samo nekoliko svojih misli i asocijacija.

Njegoš je svakako društvena, istoriska pojava koja se može i mora objasniti životnim činiocima doba u kome je živeo. Prije svega, nekoliko osnovnih faktora bilo je dovoljno da opredijele i formiraju onakvog Njegoša, da u suprotnostima ondašnjeg razvitku dadu jedan tako zrio, nov i sadržajan kvalitet kao što je njegovo književno djelo. Ti faktori zaokupljuju čovjeka od prve, kao ugaoni kamenovi temeljci u kakvoj zgradi, ako se baci makar i jedan letimičan pogled na Njegoša.

Bogat i neiscrpan rudnik motiva je istorija Crne Gore. Još od Balšića i Crnojevića srednjovjekovna Zeta i docnije Crna Gora, krvarile su neprestano za svoju slobodu i nezavisnost. Od istoka pritisli Turci, a sa zapada, iako u drugoj formi i sa drugačijim sredstvima, prijete Mlečići i Austrijanci. U tom vihoru sila trebalo se održati; zasnovati svoju državicu, slobodu, vjeru, očuvati jezik, običaje, predanje, narodnost. Sa propašću srednjovjekovne države, narod se povukao u planine. Tu počinje Crna Gora. Do Petrovića, do vladike Danila vlada tamno doba naše istorije — vrijeme najcrnjeg ropstva kada su naši narodi »snom mrtvim spavali«. U crnogorskim brdima krešu se iskre slobode, svjetlucaju plamičci, ali još nema ničeg većeg, izrazitijeg. To je doba kada Crnom Gorom vladaju dvanaest lijenih vladika, kako kaže narodno predanje. Manastiri su bili jedini izvori nacionalnog života oko kojih su se okupljala plemena. Kasnije, Petrovići organizuju stalno jezgro otpora koje će se postepeno razviti u državu. Turci, naravno, ne priznaju to kameno, slobodno ostrvce u svome moru. Zapljuskuju ga danonoćno, a ono se drži, prkosi jarosnim, zelenim kao ijed, talasima koji lupaju o njegovo stijenje. Tu je čovjek gladan, go, bos, sam na kamenu sa puškom kremenjačom preko ruke i sa otetim turskim jataganom u zubima. Taman se svršila jedna bitka, i umjesto da se čovjek malo odmori u gorskom katuništu, a već nasrće nova, svježa vojska do zuba naoružana. Nema predaha, nema mira i počinka...

Tako je bilo i za Njegoševog života. Susjedne turske paše, poturčenjaci, zadavali su toliko brige i bola ovom rijetko osjetljivom i plemenitom čovjeku. Mahmud-paša Bušatlija otima mu dva ostrvca u Skadarskom Jezeru. Omer-paša Latas sprema se da provali, popali i opljačka Crnu Goru. A plemena još neujedinjena, samovoljna, bijesna, neukrotiva. Sve je to ostavljalo dubokog bolnog traga u njegovoj duši, sve ga je to potsticalo na borbu, na stvaralaštvo. I baš zato što su događaji na crnogorskom kršu bili tako dinamički i »istoriski eksplozivni«, našli su prirodnog odjeka i snažnog oduška baš u Njegošu. Oni su progovorili svom istoriskom silinom i neminovnošću kroz njega, kroz njegov jedri kao u kamenu, isklesani deseterac. U sve to uklopljen je Njegošev lični život, beskrajno fin i tragičan. Putujući po Evropi i vraćajući se na svoj prazni cetinjski katun, on je osjetio i oživio svu neminovnost protivrečja svog ličnog života, svojih težnji za kulturom i prosvjetom i onih surovih prilika u Crnoj Gori, oko nje. Jedan od najsuptilnijih duhova svoga doba, tanan, plemenit, osjetljiv kao vrh jasike, oštre, kao brid noža sveobuhvatne misli, mora da se nosi sa stvarima sebi suprotnim, teškim, varvarskim, često nemogućim.

Vjekovna borba Crnogoraca uslovila je bogatu tradiciju narodne pjesme i usmenog pripovijedanja. Na desetercu, uz gusle, brusio se i održavao narodni duh; živim pričanjima pored ognja u planini prenosilo se predanje. Zato je posve razumljivo što je Njegoš napisao ep u desetercu, doživljavajući onako duboko i zgusnuto borbu za slobodu i za opstanak svoga naroda, nalazeći jedri, jezgroviti književni izraz u kome jedna riječ zamjenjuje deset, jedan stih čitave pasuse. »Gorski vijenac« je valjda najekonomičniji spjev u cijeloj svjetskoj književnosti. U njemu su sa malo riječi izražene velike životne istine, fakturom narodnog stiha, daleko nadmašujući narodnu poeziju, podižući je na jedan novi, dotada neslućeni umjetnički stepen.

Koliko li je tek značio za mladoga, darovitog Rada dolazak na Cetinje onda istaknutog srpskog pjesnika Sime Milutinovića-Sarajlije. Ovaj neobični, razbarušeni »djenije« nesumnjivo je dao prve osnove obrazovanosti Njegošu, potstakao njegovu maštu i razvio njegovu probuđenu radoznalost. Simo je svome učeniku cijelu ovu nauku predavao u prirodi, verući se po brdima oko Cetinja. Trčali su, jahali poljem, jakali se kost uz kost, bacali kamena s ramena. Odmarajući se Sarajlija mu je čitao stihove svoje i tuđe, tumačio mu mitologiju, pričao doživljaje sa svojih putovanja. Mladome Njegošu su se otvarali vidici pred očima; neumorno je zapitkivao svoga učitelja, stupao sa njim ponekad u prepirku, zadivljavao ga svojom strasnom i ponesenom improvizacijom. »Udar nađe iskru u kamenu, bez njega bi u kam očajala« (Gorski vijenac). Jedan od tih udaraca bio je i Milutinovićev uticaj koji je izmamio prve iskre iz stijene Njegoševog genija. Njegoš se kroz cio svoj život sjećao s ljubavlju i poštovanjem Milutinovića, i posvetio mu svoj značajni filozofski spjev »Luča Mikrokozma« stihovima »Da svagda mi, dragi nastavniče, srpski pjevče nebom osijani...«

Pored ovih, jedan od osnovnih i presudnih faktora u formiranju Njegoša bila su njegova česta putovanja u inostranstvo. Na njima je on vidio, upoznao svijet, nadahnuo se na vrelima evropske kulture i civilizacije. Život u Rimu, Napulju, Trstu, Beču i Petrovgradu značio je jednu posve meku, pitomu klimu za razliku od one u njegovim brdima, vječno ugroženim Turcima. Pa i njegov boravak u Boki Kotorskoj, s druge strane Lovćena, bio je za njega doživljaj za sebe. Romanska arhitektura sa svojim prastarim zvonicima i spomenicima u pejsažu mora, vitih šempresa i oleandera, budila je u pesniku nove i neslućene asocijacije. Sam Njegoš uviđajući ogromnu važnost putovanja, govorio je: »Ko ne putuje, taj ne živi, taj ne zna što je svijet«.

Putovanja su najveća kultura i potsticaj za jednog književnika. Čovjek vidi i upozna ono što u knjigama piše, što treba, inače, sama mašta da dočara i oživi. To se izvanredno blagotvornim pokazivalo kod Njegoša koji je postao, putujući, univerzalan duh. Postajao je građanin Rima, Napulja ili Beča, kao Cetinja. Dobrote ili Hercegnovog. Pored neumornog čitanja i razmišljanja, Njegoš se upuštao u političke i književne razgovore sa svojim evropskim poznanicima. Ako nije imao kod kuće jače književne i kulturne tradicije, on je uspio da savlada i učini svojom bogatu književnu tradiciju evropskog XVIII i XIX vijeka. Narodna pjesma i Sima Milutinović bili su mu osnova, kao kod kalemljenja snažna, divlja podloga, a evropska kultura i prosvećenost su uticali na dalje razvijanje Njegoševih književnih shvatanja i izoštravali onaj njegov drhtavi, stvaralački nerv koji je imao za knjigu.

Dragocjene podatke o Njegošu ostavio je Ljuba Nenadović u svojim poznatim putopisima iz Italije. Najveću znamenitost i interesantnost na svom putu kroz kulturnu, sunčanu Italiju, ovaj zaslužni srpski književnik otkriva u susretima sa cetinjskim vladikom. Njegoševe preokupacije bile su u najvećem stepenu kulturne i rodoljubive prirode. Tuguje nad činjenicom da su Sloveni još robovi, da nemaju kulturu i prosvjetu kao drugi narodi na Zapadu. U isto vrijeme je ponosan što se njegovi Crnogorci otimaju ispod turskog jarma, što zasnivaju svoje slobodno gnijezdo u brdima. U toj »Izviiskri« slobode, on je našao veliko nadahnuće i svoj genije. Kroz njega je progovorio narod riješen da bude svoj i slobodan pod suncem.

(Nastavak na šestoj strani)

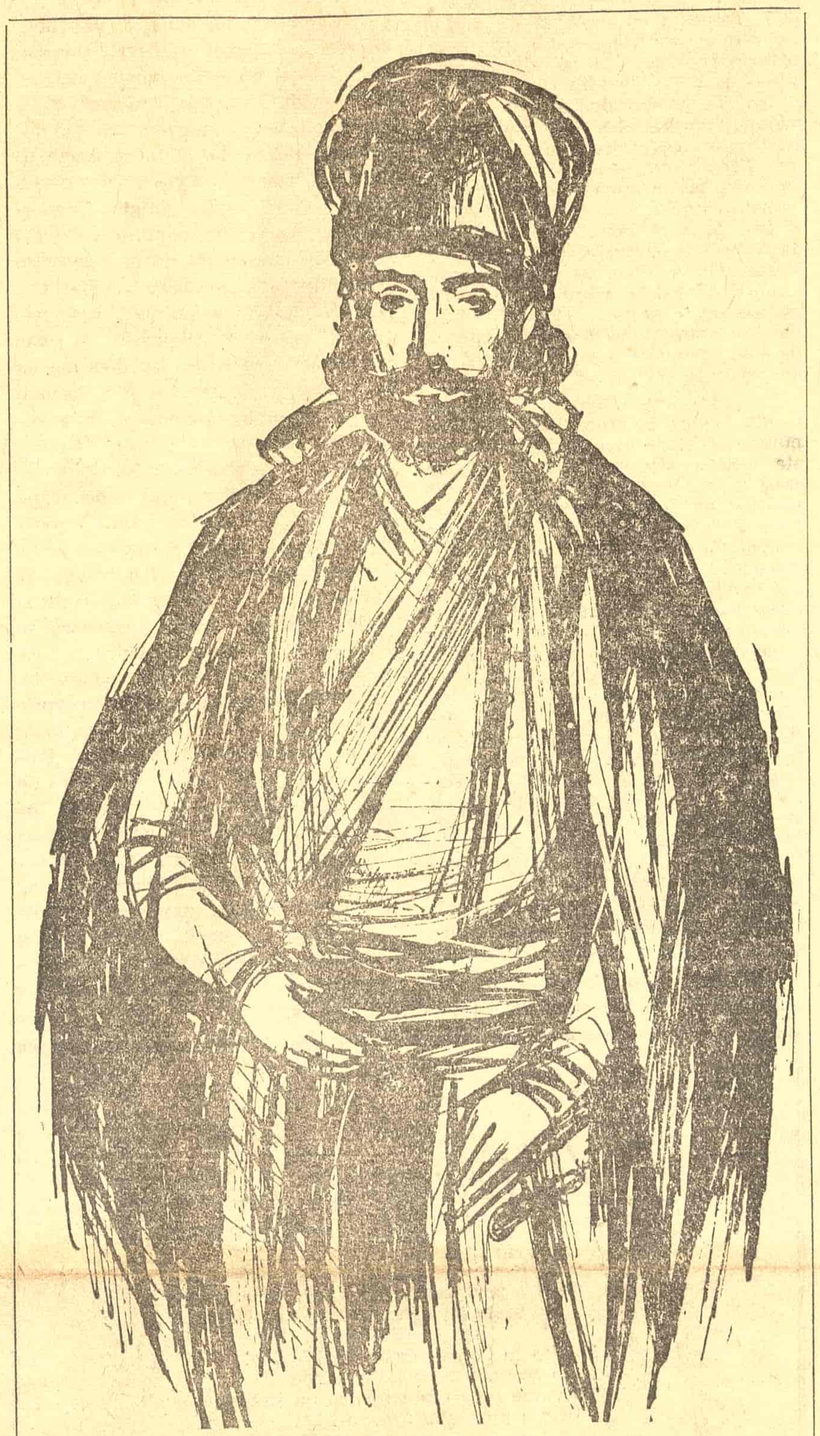

PETAR PETROVIĆ NJEGOŠ

Mirko VUJAČIĆ

NEK PROPOJE PJESMA OD UŽASA

Slomljeni i utihnuli odjeci džeferdara samo još za lijek trnu po brdima iznad Oboda. Nad Crnojevića Rijekom pijana, velika i krvava mjesečina tumara po nebu sleđenom: ili broji mrtve, ili svojom slijepom svjetlošću daje otstupnicu prestravljenim Turcima

Sve je mrtvo i mirno: kao u dubini zemlje, kao u visini neba. Samo nekakva noćna tičurina — lutalica svom snagom bije krilima po jezeru. Ponekad krikne ili od bola ili od umora... Doletjela je iznad zubatih brda od Dupila pa su joj možda krila zamrzla od krvave turske kaljuge. Tica lupa po smirenom oku jezera, lupa i kriči...

Manje kuće već su sagorele i ništa od njih nema. Samo iz kule Mustaj Kadije crno i strašno svrdlo dima vrti blijedo ceklinsko nebo protkano otvoreno narandžastim pjegama. Suk dima, kao da je presječen po sredini jataganom, pa kroz taj presjek dvije tri zvijezde bljeste i svijetle.

Negdje, po prilici, iznad grada Besaca kao da nevidljiva ruka kreše ognjilom o kremen. Mala sazvježđa u visinu brzo se pale čista i lijepa i opet brzo gasnu. To se duhovi džefердara zalutali i izgubljeni viju nad mrtvim rukama momčadi iz Dupila.

Jedna žena crna kao noć i staba kao magla pred sjeverom vuče iskasapljeno tijelo ka maloj crkvi sa slamenim krovom i zidovima od suvomeđe. Ne može da plače. Ona ćuti mirom mora. Ona ćuti od tuge i žalosti za izlomljenim rukama. Rukama dugim koje nikad nikoga neće zagrliti. Za srcem velikim i toplim koje još treperi od zadnjeg pulsa. Plače, ali nigdje nijedne suze niz lice: sve se suze stašu negdje unutra i bol je još jači, oštriji. Nešto čudno i skamenjeno, kao vječita kletva, zatvara joj dušnike pa ne može da zaleleče: svi se leleci tope u njoj samoj. Tijelo koje nosi dva puta je teže od nje i sve je strašno, krvavo, počadalo od baruta, (smrt je jako slijepa za ljepote), ali ga žena opet grli, nosi, čuva da ga ne povrijedi. Crn i slijepljen perčin pokriva jednu posjekotinu pod lijevim uhom junaka. Rana je nekako lijepa i čista, a žena prionula pa je ljubi, ljubi je strasno i ludo kao da će joj se usta skameniti ako to ne bi učinila. Čudne su ženske usne: i rane se od njih proljepšavaju!

Avliju od crkve zakrčili mrtvi — avaj, nestalo je zemlje da primi grobove podaničke!

Jedan Turčin sječen, ali nedosječen u sleđenom šipražju, ogoljelom od zime i godine, sluša kako vjetar pišti kroz šiblje. Ta sablasna muzika uliva mu još više straha. Zamah jatagana smrtno ga je ranio, pa širokom šakom zatvara krv na vratu i moli Alaha ne bi li ga kakvom, njemu nepoznatom silom, prevezao preko jezera Skadru Gradu. Plače Turčin više od jada nego od bola, više od jeze ledene, od onoga što je bilo, što biti ne može nego od straha. Pune ruke krvi spušta u plićak i muka ga hvata dok se na bijeloj svjetlosti Badnje večeri krv gubi pučinom u ništa, u tmaste i sumorne valove vodene ledine. Turčin kopa nogom od bola i rukom lomi šiblje, umire i reži: »Kad sultan ferman dobije i vojsku iz Stem bola spremi i kamenje će vam u pepeo pretvoriti, i ime će vam za vječnost poginuti. Krvavi Karadag u jednu će grobnicu imat ko zakopatić.

Iznad Oboda kao okamenjena stoji magla, ugrušana. Magla miriše na ljudsku krv, na čađ, na sagorio barut. Posljednji uzdasi plamena iz kule Mustaj Kadije trzaju se put neba, a prema njima dvije mračne sjenke, mračne i izduljene klate se i prelamaju po zidinama Obodnika. Dolazi ulak od Rijeke da javi vladici Danilu za tursku pogibiju i opaža talasanje sjenki. Zastaje i mre od straha i žalosti, a noge se uliđiše i stope se okamenile. To su sjenke ono dvoje momčadi što su ih Turci na vjeru prevarili. Ciče grabove grane — vješala pod mrkim ljudima, plače zemlja i pjeva zemlja: plače zbog tolikih mrtvih što je primila, a pjeva zbog malo živih željnih slobode, života.

Osvanuo Mali božić vedar i pitom. Penju se oblaci i čile u dalj visinsku — ali ne oni pravi, vrani lovćenski oblaci, već oblaci s krovova turskih kuća.

Lovćen se okrenuo moru i stoji kao vojnik pobjednik, a divno mu je pristajala bijela čalma snijega.

Pred kolibom suvomeđom tjelohranitelj čuva stražu, a puška džefердarka sija se u njegovim rukama kao komad sunca.

Nečiji dubok i plemenit glas romori u kolibi: iguman Stefan pita šta je trebalo ljudima da Novu godinu slave zimi kad bi bilo ljepše i prirodnije u vrijeme kada se ona podmlađuje, s početka proljeća.

Junak krvav i mrk kao karamrak primiče se Cetinju, a iza njegovih stopa ostaje crvena rosa. Zastaje, zagleda ranjeno oružje, žalosno skuplja usne kao dijete kad hoće da zaplače, a niz toke vise smrznute kite olova, a rane lijepe kao ukrasi pristaju junaku.

Mračan i krvav Vuk Mandušić otvara vrata i vladika ga gleda i nestrpljiv je da ga upita s kojeg je kraja Crne Gore rane donio. Ali opet ništa ne progovara i dugo ne skida oči sa izlomljenih mu toka. Bole ga te rane, ali su mu mile kad u svojoj zemlji ima junaka koji ih je kadar tako ponijeti. Još kolo pjeva, a Mandušić se žali vladici kako mu je turska puška prešišala džefердar, žali se i moli ga ne bi li mu negdje na moru našao majstora, ne bi li mu puška bol preboljela. Junak okreće i prevrće oružje obazrivo kao da čuva da ga ne povrijedi, a slomljene kosti škripe na ranjenoj mu ruci, ali on samo osjeća bol džefердara — na bol kostiju on je davno navikao.

Kad se je noć navatila, zračna, bijela cetinjska noć bez ijedne malje oblaka, zašuškani u raženu slamu i prekriveni strukama, kao zaklani, zaspali su Crnogorci. Za uzglavlje svaki je stavio kundak džefердara okošen prema tijelu i svakome ruka čuva oroz. Oni tako dvije stotine godina čuvaju stražu Crnoj Gori i kada spavaju.

Kroz dugu zimsku noć u njima se bore: bol rana i slast sna!

Samo iguman Stefan vječito kreće sasahle prste niz nijemu klavijaturu brojanica i sluša kako mu se duša zacenula smijehom od sreće... Pokatkad mu taj smijeh prekine nesvjestan jek ranjenog Crnogorca u snu.

U kolibi, kao razliven mjed, tinja vatra...

SVETLOST NJEGOŠEVOG DELA

Piše

(Crtež Džumhura)

IVO ANDRIĆ

Jednom mi je jedan dobar poznavalac španske književnosti (i ne samo španske!) rekao da ni u jednoj knjizi na svetu ne nalazi toliko potstreka za rad i toliko pomoći u mučnom traženiu pravog puta, svoga puta u životu i u književnom radu, dakle u onom što je ustvari uvek bila i uvek ostaje najveća briga svakog misaonog čoveka. Kad bi me zapitali koje je naše književno delo za mene imalo isto ili slično značenje, čini mi se da bih bez mnogo dvoumljenja odgovorio: Njegoševo. Ne govorim to u atmosferi jubilarnih svečanosti, nego samo povodom njih kazujem o svom — i verujem ne samo svom — današnjem i svagdašnjem odnosu prema tome pesniku i njegovom delu

Razume se da je Njegošev put vezan isključivo za njegovu izuzetnu i veliku ličnost, da odgovara njegovom veku i njegovim prilikama, kao što je i njegovo književno delo po ideji i po formi uslovljeno i vremenom i okolnostima pod kojima je nastalo. Pa ipak, u Njegoševom delu, kao i u onom što od njegovih savremenika o njemu lično znamo, ima i svetlosti i putokaza za svačiji put, i to svetlosti koja ne gasne i putokaza koji ne vara.

Kroz svu neizbežnu i šumnu metafizičku orkestraciju iz Njegoševog dela se stalno čuje osnovna i glavna nota o čovekovoj želji za zemaljskom srećom, za drugačijim, boljim, na razumu i čovečnosti zasnovanim životom njegovog naroda i svih ljudi na zemlji. Kroz svu njegovu tematiku, i onda kad je strašna i krvava i vremenski i lokalno najviše vezana i uslovljena, probija uvek ono što je čovečno i opšte, ono što zrači i što će, ja verujem, uvek zračiti od Njegoševe ličnosti i Njegoševog dela, daleko preko granica njegove otadžbine Crne Gore i visoko iznad vekova i pokolenja. I čini mi se da se ne varam kad mislim da Njegoševo delo ima to zajedničko sa glavnim delima svetske književnosti da u svima vremenima i u bezbrojnim oblastima može da bude oslonac i putokaz našem čoveku, u najraznoličnijim njegovim težnjama i potrebama.

Njegoševo književno delo, koje je on morao otimati od drugih velikih i teških zadataka i poslova svoga života, nastalo je, to se zna, pod naročitim i u svakom pogledu teškim prilikama. Nastalo je u jednoj maloj, ubogoj i zaostaloj zemlji sa opasnim geografskim položajem, u vreme kad je Vuk Karadžić tek bio najteže bitke u svom »ratu za srpski jezik«, kad je za pisca i Njegoševe veličine duha i društvenog položaja, značilo sve problem, pretstavljalo sve prepreku, sve, od pitanja jezika i pravopisa do pitanja štampe i hartije. Pa ipak, Njegoš je i pod takvim prilikama dao svoje delo, izrazio ono što je samo on mogao i morao da kaže.

On je, mi to znamo, vodio časnu i tešku borbu pravog pisca sa svojom misli i sa njenim izrazom i u svojim najboljim časovima nalazio onaj oblik koji je jedini pravi, u kom je zaista »rečima tesno a mislima prostrano« i koji se samo upornom borbom i predanim radom nalazi i osvaja.

On je, dalje, u vremenu kad je naša moderna književnost bila neobrađena ledina neižvesne plodnosti, postavljao sebi i drugima pitanje intelektualne savesti i pesničkog morala. (U tome, izgleda, i jeste jedan od znakova veličine velikih da sagledaju probleme i traže im rešenje dok se oni pred većinu ljudi nisu još ni postavili). Tako na primer u Šćepanu Malom, u slikovitom, duhom i mislima bogatom »javleniju« u kom se skadarski turski glavari i književni ljudi dogovaraju i prepiru, Karamanpaša postavlja sakupljenoj ulemi ovakvo pitanje:

Musafa mi, rad bih bio znati
Za vas te ste naši književnici,
Je l' na srcu ka na jezik vama,
Vjerujete l' tome što zborite...?

Mudri Mula Hasan ne može smesta da jasno i određeno odgovori na to pitanje, ali za nas je zanimljivo i poučno da ga je Njegoš ovako jasno i nedvosmisleno postavio, kao što će se ono, u raznim oblicima, postavljati i pred svakog našeg pisca docnijih naraštaja. I to je još jedan od mnogih putokaza u Njegoševom delu koje je bilo i koje ostaje riznica estetskih i moralnih vrednosti, trajna svetlost koja često i jarko obasjava i naše današnje puteve.

VIDO LATKOVIĆ

O POSVETI „GORSKOG VIJENCA" KARAĐORĐU

Posvetu Prahu oca Srbije Njegoš je datirao »u Beču na Novo ljeto 1847 goda«, pa je prema tome ispevana posle Gorskog vijenca, jer je Njegoš u oktobru 1846, kada se sa Cetinja uputio za Beč, poneo sa sobom i manjeviše gotov rukopis speva. Njegošev rukopis Posvete nije sačuvan, ili bar do sada nije pronađen, ali je tu skoro dr P. Šoć među rukopisima Srpske akademije nauka našao Posvetu načisto prepisanu po svoj prilici rukom M. Medakovića, koji je pratio Njegoša na ovom putovanju u Beč. Ma da nije pisac Njegoševom rukom ovaj rukopisni primerak Posvete veoma je značajan, jer je na njemu bečka cenzura dala dozvolu za štampanje, što znači da tu imamo konačnu redakciju teksta. Dozvola za štampanje je data 30 januara (po novom kalendaru) 1847 godine. Test Gorskog vijenca bio je tada očevidno već složen, ako ne i otštampan, jer je celo delo bilo potpuno gotovo pre 16 februara 1847, kojeg je dana Stjepan Pejaković (jedan od potpisnika t. zv. bečkog dogovora o srpskohrvatskom pravopisu, 1850) poslao jedan primerak Gorskog vijenca Ljudevitu Gaju kao Njegošev poklon.

Kao što je poznato, na četiri mesta u Posveti nalaze se praznine ispunjene sa po šest redova tačkica. Ta malo neobična pojava imala je do sada različita tumačenja, koja su se uglavnom zasnivala na svedočanstvima trojice naših pisaca, St. M. Ljubiše, Vuka Vrčevića i Milorada Medakovića. (Anegdota Knez Miloš i vladika Rade, koju je M. Đ. Milićević objavio u svom delu Knez Miloš u pričama, ne dolazi u obzir). St. M. Ljubiša u predgovoru svog izdanja Gorskog vijenca (Zadar, 1868) tvrdi da je Posveta »osakaćena«, jer je stihove koji su stajali umjesto tačkica »ukinala ugasna cenzura«, naime stroga meternihovska cenzura u Beču. Vuk Vrčević u Životu Petra II Petrovića Njegoša poriče Ljubišinu tvrdnju i kaže kako je na osnovu jednog razgovora sa Njegošem zaključio da umesto tačkica nije nikada ni bilo nekih stihova, nego da te tačkice označavaju »počivatelni duh svakog klasičnog poete«. Najviše zabune u celo pitanje uneo je M. Medaković, od koga bismo očekivali najpouzdanije svedočanstvo, jer je bio s Njegošem u Beču baš kad je Posveta ispevana. On u svom delu o Njegošu (1882) priča da je Njegoš Gorski vijenac prvobitno bio posvetio knezu Milošu Obrenoviću, pa naknadno, zbog nekog nesporazuma, »okrene tu posvetu Karađorđu, iz koje se vidi da su ostala neka mesta odnoseća se na podvige kneza Miloša«. Dva, dakle od navedenih svedočanstva govore, svako na poseban način, da je mesto tačkica u Posveti prvobitno bio tekst koji je naknadno ispušten. Takvo mišljenje je zadugo preovlađivalo, te je bilo nekoliko pokušaja da se praznine dopune (Rešetar, Bersa, knjaz Nikola Petrović).

Ljubišina tvrdnja, međutim, nije mnogo verovatna. Meternihova cenzura u Beču imala je mnogo više razloga da inkriminiše čitave delove Gorskog vijenca, koji su mogli biti shvaćeni kao uvreda za Tursku, sa kojom je Austrija onda bila u dobrim odnosima (iz sličnih razloga nije dozvoljeno štampanje Njegoševa Glasa kamenštaka 1833 g.), nego nekoliko stihova iz Posvete, u kojima je mogao biti hvaljen Karađorđe ili napadan Miloš Obrenović. Ljubiša i ne navodi na čemu zasniva svoju tvrdnju da je »ugasna cenzura« brisala delove Posvete, pa se njegove reči mogu i shvatiti jedino kao pretpostavka

Medaković je svoje delo o Njegošu u kome govori o postanku Posvete, napisao oko 1880, kada su u Srbiji vladali Obrenovići, a trideset godina posle Njegoševe smrti. Međutim u Podunavci od 17 januara 1847. dakle dan ranije nego što je za Posvetu dobijena dozvola za štampanje, izišao je jedan kratak dopis o štampanju Gorskog vijenca potpisan sa M. M., a to ne može biti niko drugi nego naš M. Medaković, jer ne samo da su to njegovi inicijali, nego malo je ko drugi sem njega i mogao znati tih dana da je Njegoš uopšte napisao Posvetu. U toj belešci u Podunavci Medaković drukčije govori o Posveti. On mu između ostalog kaže: »Djelo je naš vispreni poeta posvetio sjeni izbavitelja Srbije, dičnom i velehvalnom srpskom vođu Karađorđu (ovo i dalje podvlači V. L.). Dosta je to da on Karađorđa neiskazano svagda ne prestaje sa najvećom oduševljenošću ljubiti i njegove silne otečestvene podvige uvažavati. Ne samo njega, no i sve što je njegovo, dakle i sami prah obožava...« Ove reči o Posveti Medaković je napisao za Njegoševa života, neposredno pošto je Posveta napisana, i same se one mogu uzeti kao verodostojno svedočanstvo. Tu nema ni traga o nekoj prvobitnoj nameri Njegoševoj da Gorski vijenac posveti Milošu Obrenoviću, još manje o tome da su ispuštena »neka mjesta odnoseća se na podvige knjaza Miloša«, kako Medaković tvrdi trideset godina kasnije. Tu se govori isključivo o Njegoševom poštovanju Karađorđa zbog njegovih podviga i naglašava se da je to poštovanje postojano. Za ovu tvrdnju Medakovićevu iz 1847 nalazimo potvrdu u mnogim Njegoševim rečima i pre i posle toga vremena. Već od rane mladosti (naprimer u pesmi Crnogorac zarobljen od vile, 1833 god.) Njegoš je izrazio svoje divljenje prema revolucionarnoj borbi za nacionalno oslobođenje, kakva je bila Karađorđeva borba, i svoju sumnju, nevericu u efikasnost političkog taktiziranja koje karakteriše vladavinu Miloša Obrenovića. Pri takvom shvatanju oslobodilačke borbe ostao je do kraja života. Zbog svega ovoga se kasnije Medakovićevo kazivanje o Posveti, ono iz 1880 godine, ne može uzeti kao ozbiljno svedočanstvo.

Mnogo je verovatnije kazivanje Vrčevićevo nego pretpostavka Ljubišina i naknadno smišljeno pričanje Medakovićevo 1882 god. Način na koji je Vrčević izneo svoj razgovor sa Njegošem naivan je i nikako se ne može uzeti da je on doslovno upamtio i verno zabeležio Njegoševe reči. Ali u osnovici kazivanje je po svoj prilici tačno. U svome delo o Njegošu, kao i drugde uostalom, Vrčević greši u hronologiji, zaboravlja nazive pojedinih Njegoševih dela, pogrešno citira stihove i tako dalje, ali se ne može reći da izvrće činjenice i da nešto izmišlja čega nije bilo. Da je Njegoš mogao govoriti o nekom »počivatelnom duhu klasičnog poete«, kako to neumešno parafrazira Vrčević, o tome naime da pesnik ponekad ne može ili neće da iskaže svoju misao, nego ostavlja da je čitalac dopuni, o tome imamo potvrde u drugim Njegoševim pesmama. U pesmi Misao Njegoš je posle (nepotpunog) 36 stiha stavio red tačkica, čime je hteo da označi da je misao nepotpuna, nedorečena, jer nije mogao da dade rešenje problema koji tretira, nije mogao nešto više da kaže o čovekovoj sudbini posle smrti, pošto je to »velika tajna« za čoveka. Još izrazitiji i sa onim u Posveti prahu oca Srbije mnogo srodniji je slučaj u pesmi Prahu narodoljupca, koju je Njegoš ispevao povodom smrti Lukijana Mušickog 1837. Tamo je on posle 25 stiha stavio red crtica. Neposredno pre toga govorio je Njegoš o zavidljivim »silama« sa kojima se Mušicki borio za života. To je očevidna aluzija na neprijateljstvo kaluđera oko mitropolita Stratimirovića protiv Mušickog, o čemu Njegoš nije hteo nešto više da kaže, pa je stavio taj red crtica. Najverovatnije je da je sasvim sličan slučaj sa tačkicama u Posveti: da Njegoš, iz obazrivosti prema knezu Milošu Obrenoviću, nije hteo u potpunosti da iznese svoju misao, pa je na ona četiri mesta stavio šest redova tačkica, hoteći time da navede čitaoca da sam razmišlja o pojavama o kojima se tu govori.

Na prvi pogled ovome kao da se protivi jedna rečenica koju je, u uputstvu faktoru štamparije mehitarista u Beču, Medaković na nemačkom jeziku vrlo nečitkim rukopisom bio napisao na poleđini sačuvanog rukopisa Posveta. Tamo se kaže da »Beim ersten Abdruck Setzer hat die Punkte die statt einigen Versen eingetragen sind ausgelassen...« (podvukao V. L.) (»U prvom otisku slagač je izostavio tačke koje su unete mesto nekoliko stihova«...), što bi se moglo tumačiti i tako kao da su tačke unete umesto nekih izostavljenih stihova. Međutim, kad se ceo rukopis pažljivo pregleda vidi se: 1) da su tačke naknadno unete na četiri mesta u Posveti gde je bio samo nešto malo veći razmak nego inače između pojedinih stihova, i to samo po šest tačkica jedna ispod druge, a ne po šest punih redova tačkica; i 2) da je citirano uputstvo faktoru drugo po redu. Prvo po redu uputstvo, takođe veoma nečitko pisano, glasilo je: »Bei die Vier abgetheilten Strophen müssen auch diese Punckte eigen Raum haben« (»kod četiri odeljene strofe treba i ove tačke poseban prostor da imaju«), a onda su dodate prvih šest tačkica jedna ispod druge. U ovom uputstvu, dakle, ne govori se ni o kakvim izostavljenim stihovima, nego o »četiri odeljene strofe« Posvete Prema tome ni podvučene reči u drugom uputstvu slagaču koje je kao što se iz samog njegovog teksta vidi, napisano prilikom prve korekture, ne mogu se shvatiti kao nesumnjiv dokaz da su tačke unete umesto nekih izostavljenih stihova. Reči »statt einigen Versen« (»mesto nekih ili nekoliko stihova«) ovde očevidno znače da na odnosnim mestima treba umetnuti po šest punih redova tačkica, kojima bi bio ispunjen ceo prostor stihova, a ne samo po šest tačkica jednu ispod druge na početku stihova, kao što je na osnovu prvog, nepotpunog uputstva bilo verovatno složeno.

Iz Medakovićeva rukopisa Posvete zaista se ništa sasvim pouzdano ne može tvrditi o ulozi i smislu spornih tačkica. Ali kad se uzmu u obzir Medakovićeve reči o Posveti iz 1847 godine, zatim izričita tvrdnja Vrčevićeva (na osnovu razgovora sa Njegošem) da umesto tačkica nikada nije ni bilo nekih stihova, i, naročito, da je Njegoš imao običaj da izlaganje prekida nizom tačkica ili crtica, onda se nameće zaključak da se u Posveti prahu oca Srbije ne radi ni o kakvim ispuštanjima na zahtev cenzure ili zbog nesuglasica sa Milošem Obrenovićem, nego jednostavno o jednom pesničkom maniru. Po svemu izgleda najverovatnije da je Posveta uvek i bila onakva kakvu je imamo u Medakovićevom rukopisu i u prvom izdanju Gorskog vijenca.

Mirko BANJEVIĆ

Njegoš u Boki

Stopa preko međe, već si u tuđini,
a zemljo, ti si moja kao moja duša,
i prvi korak što ga ja učinih —
bješe mi odlazak u Boku s Njeguša.

Koliko to boli — dosta vražja silo! —
i što se tada zametnulo u klici
ko volne tvog mora njedra mi kršilo,
i krvlju pjenušilo u miru i bici.

Uske moje misli! No gdje je granica
vodnog i vozdušnog okeana struji,
što zapljusne katkad do mojih litica?
Zar zauzdat zamah buri i oluji!

U noć jadovnu kroz tamu što pljušti
čujem tužan pisak i pjesmu sa broda
i do srca takne daleki zvuk nemušti...
O poći dalje ispod ovog svoda!

A svaka stopa kud se makneš u svijetu —
to je sjenka žbira i crne nemani
što trag mi guta, lomi krila u letu
i stanak s braćom i ljudskim rodom brani.

Prčanj, 23 avgusta

BOŽIDAR KOVAČEVIĆ

Postajanje i stvaranje »LUCE MIKROKOZMA«

Pokatkad, čuje se o »Luči mikrokozma«, da nema veze sa »Gorskim vijencem« i ostalim Njegoševim delima, da nije u skladu s njima Proučavanje i kritička analiza pokazuju međutim, da je »Luča« organski deo Njegoševa stvaranja.

Njegoš je bio u najvećem zamahu pesničkog stvaranja između četrdeset četvrte i četrdeset sedme godine stoleća, a trideset prve i trideset četvrte svoga života Tada je napisao »Luču mikrokozma« i »Gorski vijenac«. Ali priprema počinje ranije.

Godine 1843 ili 1844 on je spevao pesmu »Misao« koja već ima slika i misli iz »Luče«:

Koliko sam putah tvojim ognjem svetim
opit' tumarao po plavoj pustinji
tražeć prestol sjajni oca vječitosti;
u tome poletu bezbrojna sam sunca,
njina sozvjezdija nalazio svuda,
sva prostrana polja dje su zasijana
svjetlim šarovima...

Ova pesma je kao neki preludijum, poslednje vežbanje, završni nacrt onoga što će pesnik docnije produbiti i uskladiti u svojoj velikoj poemi. Ne samo slike i misli, nego je i rečnik isti. Poezija svetlosti i uzlet u nebesa dati su već u ovoj pesmi istim izrazom kao u »Luči«, ako ne istim razmerom stiha: Luče sjajne, prelesna polja, bezdne tartara, kipeće rijeke, carstvo vječne noći pod svodom tartara. — sav rečnik je već tu.

Pesmu »Misao« Njegoš je dovršio u Beču početkom godine 1844, kada su ga mučila mnoga pitanja, svemirska, crnogorska i lična.

Ali-paša Rizvanbegović, gospodar hercegovački, i Osman-paša Skopljak, gospodar Skadra i severne Arbanije, svaki čas potsećali su ga da je iznikao »pred vratima tartara«. Uzaman je Njegoš želeo s njima da zasnuje veze preko krvi i jezika: ova dva Hercegovca bili su samo feudalci koji su u Crnogorcima i njihovom vladici videli jedino nepokornu raju. Naročito Osman-paša. U jesen god. 1843 on je u Skadarskom Jezeru zauzeo dva crnogorska ostrva, Lesendru i Vranjinu, sa kojih je mogao topovima tući znatan deo Crne Gore. Njegoš je morao ići u Beč da obija pragove austriske i ruske; i baš tada, kad je preklinjao ruskoga poslanika u Beču i austrisku vladu da mu vrate ova ostrva, vladika je ispevao pesmu »Misao«.

Bio je to trenutak kad je Njegošu moralo biti vrlo teško. Stalno vrebanje Turaka na granicama Crne Gore, večita glad u narodu, otsustvo civilizacije i kulturnoga života u Crnoj Gori, sve je to moralo povećavati njegov pesimizam. Da bi zlo bilo još gore, skadarski paša stane podbunjivati neke pogranične predele. Tri godine posle gubitka ostrva, jedan deo Crmničke nahije podiže se protiv njegove vlasti; baš oni kojima je pevao:

Crne Gore krajino i krilo,
rodom svakim Italijo srpska
I vjernosti postojano gn'jezdo...

U to vreme, nekako, Njegoš je izgubio i svoga sinovca Pavla koga je neizmerno voleo. On se nadao da će Pavle biti valjan vladalac Crnoj Gori i bio je srećan što su ga Rusi primili u paževski korpus, među sinove najvećih plemića. Ima jedno predanje prema kome je ovaj Pavle bio sin Njegošev. Savremenike je na tu misao navela teška tuga Njegoševa kad je primio vest o njegovoj smrti. Predanje, naravno, nije istinito, ali u njemu ima nekog dubljeg smisla. Pavle je bio duhovni sin Njegošev; svu ljubav oca, koju je ovaj veliki i sveobuhvatni duh morao imati u sebi, Njegoš je predavao ovom dečku. Elegija, koju je napisao povodom njegove smrti, prožeta je dubokim i iskrenim osećanjima.

Ali pored toga što će proživeti neposredno pred pisanje »Luče«, on je između godina 1836 i 1844, prolazeći stalno kroz mnoga i teška iskušenja, ispevao niz refleksivnih pesama. Baš kad je preturao preko glave krvave sukobe s Turcima oko Grahova, otpor Crnogoraca zbog poreza koje je prvi među crnogorskim vladarima zaveo, duge i mučne gladne godine, odlazak u Rusiju i moljakanje za zaštitu i novčanu pomoć... Zatim ga Austrija prisili da joj ustupi crnogorske zemlje po Boki, manastire Stanjeviće i Podmainu sa imanjima, a da ne spominjemo ostale muke oko razgraničenja s Austrijom i nevolje sa nikšićkim i skadarskim muslimanima. Sve je to imalo odjeka u njegovim delima, ne samo u Lijeku jarosti turske, Svobodijadi, Gorskom vijencu ili Šćepanu malom, nego i u njegovim misaonim pesmama za koje se na prvi pogled ne može reći da su u kakvoj vezi sa Crnom Gorom ili Njegoševim ličnim životom. Ali, ako se dublje posmatra, obe struje Njegoševe poezije, — i ona koja je duhom i motivima produženje i nadmašenje narodne pesme, i ona koja je refleksivna, u čistoj misli, — prožete su jednom istom niti. U »Luči« se vodi borba između harmonije i haosa, svetlosti i mraka, dobra i zla; u »Gorskom vijencu« ova ista borba prenesena je na zemlju, u životnu stvarnost, u Crnu Goru. Mnoga misao i mnogi gest u Gorskom vijencu imaju svoju paralelu u »Luči«; samo, dok je u »Luči« sve dato apsolutno, u »Gorskom vijencu razvija se u crnogorskoj stvarnosti.

Naravno taj put Njegoševe poezije nije mogao biti ni lak ni brz; za toliki polet u visine trebalo je vremena i prečišćavanja u plamenu misli i osećanja. Ma koliko bio snažan njegov spiritualni život i poetski zanos, teške prilike ometale su sređivanje njegovih misli i izraza. Ali put ga vodi stalno u visine i dah je sve duži.

Ako je Crnogorac svemogućem Bogu pisan posle čitanja Deržavinove ode, u pesmi Vjerni sin noći pjeva pohvalu mislima već se vidi sva smelost i polet njegove vizije. Već u toj pesmi, pisanoj po svoj prilici god. 1836, Njegoš se pripravlja za pisanje »Luče«.

Njegoševa misao o misli i duši kao putovođi kroz nebesa, odnosno saznanje, javlja se već u ovoj pesmi. Nešto docnije javiće se i drugi elementi. Kult sunca i svetlost, kojima je »Luča« toliko prožeta da zanos pred svetlošću Njegoša najviše ističe među pesnicima kosmičke ideje, nalazi se već u Odi suncu, spjevanoj noću bez mjeseca (1835 ili 1836):

Sine neba, diadimo Zevsa,
pobjedniče carstva Erebova,
ti nam siješ luče svjetlosjajne,
bez tebe bi ljudstvo tužno bilo,
bi u mraku raslo i ginulo...

U toj se pesmi nalazi, šta više, u začetku i uzgredno kazan, glavni motiv »Luče«:

Život ljudstvu bez tebe bio bi
ka' nemirnim neba duhovima,
te mišljahu s prestola baciti
cara neba i sveg stvoritelja.

Može se, dakle, reći da su pripremanje i stvaranje »Luče« počeli mnogo ranije nego što je sama »Luča napisana: negde godine 1835, 1836, a možda i mnogo pre toga. Ona je u proleće godine 1845 samo stavljena na hartiju, ali je Njegoš nju nosio u sebi i skladao je najmanje deset godina.

CEDO VUKOVIĆ

NAŠEM DOMU

Zapisi — odjeci Njegoševih stihova

I.

»Blago meni, junačka slobodo!«

Ima u nas ovakva narodna riječ: Lakomi kupac upita čovjeka koji prodaje svoju kuću: »Da li si je sagradio ti ili tvoj otac?« »A što?« — začudi se ovaj. »Ako je kuću pravio tvoj otac — lako ćemo se pogoditi, a ako si je ti podigao — cijena je, bojim se, previsoka«.

Domaćin naše nove kuće — njen je graditelj. Od prve zamisli, od potpaljivanja plamena krečane i tesanja jakih balvana, pa do zidova visoko uzraslih, do prozora za sunca i prostranstva, do šljemena u oblacima, do puškarnica ljutih koje smjeraju pravo u oko uhode, pravo u srce zlobnika i napadača.

Cijena našega doma nadmašuje nas. Nemjerljiva je ljudskim pojmovima. Izrazićemo je, možda, samo snagom svoje ljubavi. A gdje su njene granice? Da li ih ima? Nijesu li one u davanju sebe? Mnogo li je to i malo li je to, drugovi moji!

II.

»Bez muke se pjesna ne ispoja,
Bez muke se sablja ne sakova«.

Dom naš zidan je kao Skadar na Bojani. Što majstori neustrašivi, krvavih noktiju i uspaljenih zglobova, danju načine, to ruke zavojevača i odroda noću razgrade. U stravičnoj noći — sedam obruča smrtnih oko temelja doma, sedam zmija otrovnih oko našega vrata i ruku. U noći nevjernoj — sedamdeset i sedam mina podmuklih i rojevi noževa, u sijevu ognja i krvi podivljalih.

I tek kad smo u bedeme doma uzidali divotno kolo sinova ove zemlje, zidovi su, uprkos olujama, izrasli k vedrim proplancima neba.

I gle! Zora, vila crvenokosa, ozari naša lica, obavi rane melemnim travama, rasu po drumovima cvijeće i drače. Da se opijamo mirisima i da stradamo bez žalbe. Jer, danas, bez stradanja — nema zanosnoga puta naprijed.

III.

»Na groblju će iznići cvijeće
Za daleko neko pokoljenje«.

Zoro, vilo u košulji od zraka izatkanoj! Zoro, vjekovima nedosanjana, u samrtnom ropcu žuđena, vapajima i molitvama i pjesmama dozivana! Ti si se rađala u kliktajima hajduka i ustanika, izvirala iz njihovih neprebolnih rana, po busijama bez uzmaka. Tinjala si i buktala u srcima pjesnika koji su od snova živjeli. Gasila si plamen bola u zenicama mučenika na kolac nabijenih. Treperila si u strunama gusala, pod prstima sljepačkim, jecala u zvonjavi uzrujanoj i plačnoj, lebdjela u tamjanu pod olovnim kubetima Tebe su vidjeli oslijepljeni, nadom razdiruć noć što im traje dovijeka. Pružali su ti ruke osakaćeni, klečeći na golim koljenima. K tebi su okretale lice izgrebeno djevojke, na silu obljubljene. djevojke što su ponicale glavom pred svakim. O tebi su naricale kao vrane crne tužbarice, ustrijeljene nadahnućem žalosti...

Zoro, rumena si od krvi za tebe prolivene!

U svakoj trunci praha, što poigrava na zrakama tvojim, digla se po jedna nepokopana želja naroda kinjenog i gaženog — naroda nepregaženog. Ti si pomilovala i humke bezimene i biljege potamnjele, mahovinom obrasle. Sinuli su biljezi, povila se trava i cvijeće po humkama, pokapale suze rosne sa lišća. U jamama su umuknuli krici. Djeca su ustrčala na brežuljke. Djeca su se uzverala da vrište u krošnjama osunčanim. Golotrba blijeda djeca, sinovi zagorčene ljubavi, odagnala su unezvijerenost iz oka, odjenula se purpurom svitanja.

Zoro, rumena si od radovanja što gori na obrazima djetinjim!

IV.

»Tvrd je orah voćka čudnovata«

Na vjetrometini izloženoj stoji naš dom. Istaknut i suncu i olujama. Oko njega ne miruju struje vazdušne, ni gnijezda oblaka gradobitnih. Ne prestaju da grebu zemlju prsti grabljivi. Ne spava nadmena sujeta u srcima ogrubjelim od klanjanja idolima i lomljenja onih što na nižoj ljestvici stoje. Na nižoj ljestvici gole sile. I prema samome suncu zavitlali su omču, lojem pokornosti namazanu Hoće li omča iz visina pasti na vrat onih koji su je hitnuli?

Na vjetrometini isturenoj stoji naš dom. Ni štedroga neba nad njim. Ni iskrena susjeda uz bok. Ni mirna oka na stražarama. Pa? Je li ispao ijedan čvrsto uzidani kamen? Je li se rasulo ijedno naše kolo? Je li se prignulo k zemlji vlaće trave na ljutim rudinama našim?

Svjetiljke na kulama našega doma ni za tren ne gasnu u gustoj smoli tmine, što vri oko nas. Nijesu to samo svjetiljke slabačke koje blago žmirkaju u tijesnom krugu svojih zraka. To su britki mlazevi, što šibaju uokrug i zasijecaju u podbuhlo meso učmalosti i škrgutave vilice silnika. To su vjetrovi, što uzvitlavaju prašinu laži i paspalj vatara pogašenih. Na vjetru tome teško lepeću zastave, iznevjerene od pohlepnih zastavnika svojih.

O sunce, sunce! Nikad ne zalazi domu našem! Ne skidaj poljupce ognjene s najviše kule naše! Da niko od nas ne zaboravi jednu prostu istinu: lakše je slobodu od tuđina odbraniti, nego je u svojem domu odnjegovati — da je ljudi imaju kao vazduha! Da ljudi, rasuti po kopnima i morima dalekim, čuju poruku: granice zemlje ove — nijesu granice ljubavi naše prema ljudima! Da vide blijesak slobodne misli — jer ona otvara svijet za nas i nas za svijet!

V.

»Plačne grde pomrčine mogu l' one
svjetlost kriti?«

Dah zaustavi! I srce. Samo za časak. To se pogledom ne može obuhvatiti — oslušni!

Rika mora u kanalima jadranskim, šuštanje bijelih ogrlica pjene oko ostrva vinorodnih, survavanje tišina niz planinske grebene, kivna huka rijeka brzotokih, romor lišća nad vodom jezera gorskih, jezom nampreška nih, pjesma iz mladoga grla, žudnjom zapaljenog i sjetom umekašnog — sve se to sliva u jedan jedini zvuk.

Zbog njega i radi njega — koliko se želja iziskri iz mene!

Čas bih da berem prve jaglike po prisoju, čas da trčim za jagnjadima čija runa na mlijeko mirišu, čas da zaživim ritmom mašina i prostrujim vodovima visokog napona nad kozjim stazama. Sad bih da uronim u magle, što obijaju grebene ili lutaju klancima zavojitim, zapinjući o graničicu svaku, sad — da projezdim na konju durnovitu po lugovima lišajastim i travnim doljama.

Želja bi jedna da s lastavicom počine pod strehom bijelom, pod tek otesanom šindrom i da se istopi od mirisa jelovih brvana na crnom temelju zgarišta. Druga, vragolasta, otima se da momački zaviri djevojkama u oči. Jedna divlja želja nagoni se s vrana i sokolima, mlatara krilima o stijene gudura, survava se niz vodopade i utrge snježne ti, posuta ledenim prahom, vraća se k meni da zebe pod toplim pazuhom. Ona osjećajna, bez lijeka, pohodi sirotinjske kolibe čađavih tavana, zavlači prste u tršavu kosu žutolike djece i zagleda im se u oči da otkrije blijesak budućih stvaralaca jaka zamaha. Njena sestrica, s borom među povijama, htjela bi da odgrne zavjese s prozora mnogih, da po ležajima vidi kakav je život ljudi, da u očima odgoneta treptaje misli tek naslućenih...

I eto, kao i uvijek, vraćaju se k meni želje moje. Kojagod nije izdahnula na svojoj meti. Vraćaju se i boluju u meni do novih uzleta. I zajedno mislimo na njih i na zore što dolaze.

Razdanje slatkosano, padni mi kao slap bistri na grudi! Kosu mi zracima raščešljaj, oči rumenilom isperi. Stopi ujedno suzu rose sa suzom iz oka, Neka to više suza ne bude. Nek se u toj kapi, za tren jedan, oglednu nebesa i oblaci i ptice bjelogrude. I nek je u mah ispije mladi sunčev zrak. Nek se ljupkije i bješnje razigra, opijen njome! Nek se razigra i zašara po poljima i prozorima!

Zemljo moja čudesna! Čudesna odista! Sama srž tvojega bola je u tome — što nikad ne bi blaga mati djeci svojoj, što si ih iz kolijevke slala na bojišta. Uspavankom si ih uljuljkivala, a budila uz klik bojni. Zadojila si ih mlijekom ljutim, nepokornim. Vidjela si rane njihove, no ih milovala. Više naricala, no pjevala. I nikad ne pade pokošena. I nikad ne zakloni pod skut svoju vučad hajdučku, zemljo čudesna! Jer to su — »hajduci što gone hajduke!«

VI.

»A nadežda veže dušu s nebom,
Kao luča sa suncem kapljicu«.

Naš dom stoji na čvrstu tlu. Od nerazorive građe sazdani su bedemi njegovi — od tkiva ljubavi. Stoga su zidovi tvrđi i gipkiji u isti mah. Nećeš ih raskinuti ni tutnjem zastrašujućim, ni riječju otrovnom koja srca razjeda, ni bezmjernom silom atoma. Jer te su zidine — prsa ljudi, oprtih o kamen, na kojem ne cvjetaju tankovijaste travke, lažljive i udvoričke.

Posegneš li rukom otimačkom k našim dobrima, izgubićeš i ruku i plijen!

Pogledajte! Plameni znak na najvišoj kuli! Znak trajanja, znak-putokaz. Plamen živi samo dok uništava, a izdahne tek na pepelu. Ali onaj znak — to je naše srce užareno. Okrenite oči k njemu. drugovi moji! Okrenite oči u sebe, naći ćete ga i tamo! Zavirite drugu u zenicu — ugledaćete ga!

Eno, nad njim, u kudravim oblacima, viju svoja gnjijezda umiljati golubovi i surovi orlovi. Golubovi će svakoga jutra slijetati ljudima na ramena i dlanove. Orlovi oštrokljuni razdiraće srca krvnička pred kapijama našega doma. Raširi ruke, djevojko-planinko, nek ti na jednu sleti grlica, na drugu orao. Nahrani ih i napoj, čobanice, i pusti ih nek se vinu i poigraju nad planinskim klancima i krovovima tihim.

Dušan KOSTIĆ

Njegošev prijekor

Novi Grade, sjediš ukraj mora
i valove brojiš niz pučinu.
Pod oblakom leži Crna Gora,
sva krvava prkosi Turčinu.
Što je život? Blaga duga što je
kad je gorka sudba druga njena,
u mukama, u nemiru poje:
od kamena nikom do kamena!

A ja, stanac, što ću i kako ću
srca žudna, sanjar, sred bojišta:
nikad mira — ni danju, ni noću,
nigdje ništa, oskudna ognjišta!
Ja bih sunca — a mrak mi zasiju,
ja bih krilâ — a kosi me tuga.
To života što je zmije piju,
s kim da krenem, gdje da nađem druga?

Malo rukah, malena i snaga
da počupam korov — bukne trava;
ko da nije zora svima draga —
moje pleme snom mrtvijem spava,
i dok stoji bedem ovih gora,
Crnogorčad dokle gusto ginu: —
Novi Grade, sjediš ukraj mora
i valove brojiš niz pučinu! . .

Marko FOTEZ

Značenje Dubrovačkog kazališta

Kolijevka hrvatskog kazališnog života i dramskog stvaranja je Dalmacija, naročito njen kulturni centar Dubrovnik. Od crkvenih skazanja, koja dopiru do u XIV stoljeće, preko blistavog razdoblja renesansne komedije, sve do dubrovačke komediografije potkraj XVII stoljeća — na našem tlu nije bilo dramske i kazališne djelatnosti bogatije i uspješnije nego u Dubrovniku i Dalmaciji. Tek na prelazu XVIII u XIX stoljeće javila se kajkavska dramska književnost, koja je odigrala važnu ulogu u buđenju književne radinosti u Gornjoj Hrvatskoj, kuda se utjecajem Narodnog preporoda preselilo središte hrvatskog literarnog stvaranja. No to nipošto ne znači da je Dalmacija prestala da bude i te kako važno produktivno područje našeg kazališnog života.

Kako je, po naravi stvari, oživljavanje i održavanje domaćeg klasičnog repertoara prvenstveno zadatak kazališta — Narodno kazalište u Dubrovniku ima i treba da ima izuzetan položaj i značenje među našim teatarskim institucijama. Koje bi mu komponente opravdavale taj položaj i značenje? U prvom redu bogata i još uvijek aktivna tradicija kazališnog života koji u Dubrovniku traje u kontinuitetu od gotovo pet punih stoljeća, čime se ne može podičiti nijedan naš grad. Zatim karakter samih djela naše klasične dramatike, koji je pretežno dubrovački, pa je jasno da njeno njegovanje u istoj sredini, na istom jezičkom području i u istoj kulturno-historijskoj i moralnopsihološkoj atmosferi, dakle, da se tako izrazim, u istoj duhovnoj klimi — sadrži u sebi mnoge prednosti, privlačivosti i specijalne zanimljivosti. I, najzad, današnji položaj Dubrovnika, kao našeg turističkog centra i grada koji po svojim prirodnim ljepotama i historijskim spomenicima ide u svjetske znamenitosti, mogao bi, uz spretnu organizaciju i promišljenu teatarsku politiku, taj grad učiniti i festivalskim središtem međunarodnih razmjera, naročito na planu propagiranja naše klasične komediografije s kojom se zaista možemo ponositi.

Što smo do danas oživjeli iz naše stare dramatike? Tu su u prvom redu djela Marina Držića (Dundo Maroje, Novela od Stanca, Plakir, Tirena, Skup, Mande,) (Gundulićeva »Dubravka«, Lucićeva »Robinja«, »Ljubovnici« nepoznatog autora, Tudizićeve obradbe Molijera »Nauk od mužova« i »Nauk od žena«. Sezone 1949—50 izvedene su na splitskoj odnosno zadarskoj pozornici jelšanska seljačka »Komedija od Raskota« i komedija iz XVII stoljeća »Andro Stitikeca« (obje prikazane i u okviru Dubrovačkog festivala 1950). To je već izbor od više nego desetak djela, koja su posvjedočila svoj scenski vitalitet, a to još ni iz daleka nije sve što bi trebalo da postane sastavni dio našeg klasičnog dramskog repertoara. U taj bi repertoar svakako trebalo uvrstiti jednu Nalješkovićevu komediju, pa Palmotićeva »Pavlimira« i Benetevićevu »Hvarkinju«, zatim koju alegoričnu igru ili mitološku dramu iz XVII stoljeća — napr. Zlatarićev prijevod Tasove pastorale »Aminta« ili Lukarevićevu, odnosno Kanavelovićevu adaptaciju Gvarinijeva »Vjernog pastira«, uz popratnu muziku, kao rekonstrukciju našeg baroknog teatra. Od dubrovačke komediografije potkraj XVII stoljeća sačuvano je mnogo tekstova (Starac Klimoje, Beno Poplesija, Jerko Škripalo, Pjero Muzuvjer, Ilije Kuljaš, Šimun Dundurilo, Gjono Funkjelica itd.), od kojih bi se zacijelo moglo nešto oživjeti i za današnju pozornicu. A kao specifičnost dubrovačkog teatra, koja bi današnjem gledaocu služila ne samo kao umjetnički dokumenat vremena, nego i kao komedije svježe u scenskotehničkom pogledu, mogle bi poslužiti i još neizvedene adaptacije Molijera, koje su Dubrovčani prikazivali kroz čitavu prvu polovinu XVIII stoljeća. I, konačno, u taj bi repertoar trebalo uključiti i realistične drame Iva Vojnovića »Ekvinocijo« i »Dubrovačka trilogija«, koje bi u interpretaciji Dubrovačkog kazališta trebalo da postanu uzorne izvedbe reprezentativnih djela ovog značajnog građanskog dramatičara.

Po mom mišljenju, idealni zadatak Dubrovačkog kazališta bio bi ustrajno i solidno njegovanje upravo takvog »svog« repertoara, s kojim bi nastupalo ne samo u Dubrovniku, naročito u ljetnim mjesecima prigodom svakogodišnjih svečanih igara — nego bi u zimskoj sezoni gostovalo i u ostalim našim gradovima, kao kompetentan tumač i interpretator naše dramske klasike. A nije na odmet ni zamišljati kako bi jedna turneja Dubrovačkog kazališta s takvim repertoarom odjeknula među našim iseljenicima u stranom svijetu!

Osim toga što posjeduje toliko mnoštvo dramskih djela, koja su u njemu nastala ili su po njemu inspirisana, Dubrovnik ima bezbroj idealnih položaja i mjesta na kojima se ta djela mogu izvoditi. Uz svoju kazališnu zgradu, sa stereotipnim baroknim gledalištem, ali oplemenjenim patinom svoje osamdesetgodišnje starosti — u Dubrovniku je za Festival 1950 izgrađena i prekrasna Ljetna pozornica, na kojoj se mogu izvoditi i najveće opere ili koncerti. A za dramske predstave postoje mnoge prirodne pozornice, na kojima čar teatra dostiže neslućenu visinu. To su dokazale izvedbe »Dubravke« pred Kneževim Dvorom god. 1934 prigodom Svjetskog kongresa Pen-klubova, predstave »Dunda Maroja« na Boškovićevoj poljani prigodom gostovanja Jugoslovenskog dramskog pozorišta 1949, a naročito ovogodišnje izvedbe »Plakira« u parku Gradaci »Ljubovnika« na Bunićevoj poljani — a svakako ima još mjesta, koja bi pojedinim djelima podigla zanimljivost izvođenja. U parku Gradac, koji je idealan za mitološke igre i alegorije, mogla bi se izvesti i »Dubravka«, u malom perivoju s lijeve strane kad se ulazi u Grad kroz Vrata od Pila zacijelo bi divno djelovale adaptacije Molijera, a sjajan izvedbeni prostor bio bi i između Sv. Vlaha i Sponze. (Napr. »Novela od Stanca« na historijskom mjestu ispred male Onufrijeve česme!). Ne samo to: Na bilo kojem dubrovačkom trgu može se vanredno interesantno postaviti koja Goldonijeva komedija (napr. »Ribarske svađe« u Gradskoj luci), a na terenu gdje je ovog ljeta izveden »Plakir« bila bi čarobna predstava Šekspirove komedije »Kako vam drago«. Terase tvrđave Lovrijenac upravo vape za »Hamletom« — itd. itd. Kao izgrađena arhitektonska cjelina i riznica prirodnih ljepota Dubrovnik je neiscrpiv u mjestima na kojima bi kazališne predstave već samim izvedbenim prostorom dobile festivalski miris i privlačnost. (Naravno, da bi za takve izvedbe trebalo neminovno stvoriti potrebne tehničke mogućnosti, naročito u pogledu rasvjete, koja je za sad više nego primitivna).

Glumačka strana izvedaba trebalo bi da počiva na članovima dubrovačkog kazališta. No u današnjoj situaciji, kad je broj reditelja i glumaca još daleko premalen za naše tekuće potrebe, a pogotovo za festivalske izvedbe, trebalo bi dubrovačkom kazalištu pomoći ne samo da poveća svoj stalni ansambl, nego da ima i mogućnost za angažiranje gostiju preko ljetnih mjeseci. Jedan od glavnih zadataka njegove Uprave, odnosno stalnog Festivalskog odbora, bio bi da na vrijeme utvrdi repertoar i reditelje, koji bi već tokom prethodne sezone podijelili pojedine uloge, te bi u određeno vrijeme mogli s nekoliko proba montirati zadane predstave. Tako bi došlo do tri tipa festivalskih predstava. Jedne bi bile u samostalnoj interpretaciji Dubrovačkog kazališta, drugima bi glumačko jezgro sačinjavao ansambl dubrovačkih glumaca, a u pojedinim ulogama nastupali bi gosti, a treće bi prikazivali ostali naši ansambli u svom kompletnom sastavu, naravno po prethodno određenom planu kako ne bi došlo do kolizije.

Interesantna je činjenica, da je Dubrovački festival 1950 bio u kazališnom pogledu siromašniji od dubrovačke ljetne sezone 1951, kad su kroz dva mjeseca (juli i avgust) dubrovačko, splitsko i sarajevsko kazalište izveli u preko trideset predstava [illegible] dramskih, 7 opernih i 4 baletna djela. Te je predstave gledalo više od 40.000 gledalaca, što dokazuje vanredan kapacitet dubrovačke publike i interes turista za ljetne kazališne priredbe.

Uz preciznu organizaciju, poboljšanje tehničkih uvjeta i efikasniju propagandu ljetna kazališna sezona u Dubrovniku ubrzo bi postala poznatija i još uspješnija.

Pavle STEFANOVIĆ

Uoči smotre muzičkog folklora u Opatiji

Jedno od osobito važnih pitanja umetničkog folklora svakako je pitanje postepenog ili čak i naglog odumiranja čitavih rodova narodne umetničke igre i popevke, (napr. ritualne, obredne igre) kao i nastajanja (takođe sporog ili ubrzanog) novih izražajnih tipova u ovim dvema umetničkim granama, kao uostalom i u svim drugim. Kada je sredinom prošlog veka folklorna nauka, u jeku romantičarskih pogleda na svet i svakako i pod njihovim dejstvom i uticajem, stala naglo napredovati i razvijati se, pratile su je u stopu izvesne lokalne, nacionalne i druge sentimentalnosti, ispoljavane u često i vatreno izricanim težnjama da se organizuju mere za sprečavanje ovog prirodnog, zakonitog društveno-istoriskog procesa. Očuvane su ponegde te tendencije i danas, iako, s druge strane, ne treba izgubiti iz vida da su i objektivni, naučni razlozi postojali da se popevke i igre, zahvaćene procesom odumiranja, veštački očuvaju i produže. Među ovim naučno opravdanim motivima ovakvog stava folklorista dovoljno je pomenuti već samu potrebu žive građe kao neophodnog sredstva za analitička, komparativna, istoriska, sociološka i estetička istraživanja i misaona uopštavanja učenih zakonitosti u samoj stvarnosti života i uslovljenosti opstanka, rasta i perzisitiranja narodne popevke, svirke i igre. Ipak, činjenica je da je svoja najveća dostignuća folklorna nauka ostvarila baš u zemljama gde, u opštim proporcijama društvene funkcije umetnosti, folklorni umetnički oblici ne pretstavljaju onu stranu umetničke proizvodnje koja preovlađuje.

Narodna umetnost, razume se, ne dolazi u opasnost da iščezne. Njenim nezadrživim, iako sporim približavanjem stupnjevima dostignuća učene i profesionalne umetnosti — što proizlazi iz tehničkog usavršavanja materijalne kulture — jedni sadržaji će se duboko preobraziti, drugi preći u nove varijetete, treći, danas tek u začetku ili jedva naslućivani, nastati. A forme narodne umetnosti, novom upotrebom izražajnih sredstava uspostavljene nove strukture kojeg bilo njenog specifičnog jezika, iako visoko otporne prema dinamičnim strujanjima epoha, pretrpeće sve one stilističke modifikacije koje i najstarodrevnijim tematikama daju ideološki živu i upotrebnu snagu t. zv. »večnih« ljudskih vrednosti, snagu aktualizacije problema obuhvaćenih tom tematikom. Za potvrdu ove teze možemo navesti bezbroj primera, ali ćemo pomenuti samo »Smrt Omera i Merime« iz naše narodne poezije, istinsku dramu kondenzovanu u okvire balade, poemu koja je samim svojim sklopom izašla iz oblasti primitivnog a već svojom sadržajnom stranom, iako vezana za feudalne oblike društvenog razvitka, iako protkana poetskim naivnostima, dejstvuje tolikom snagom slika da njena izražajna ubedljivost ni pred današnjim čitaocem (ili slušaocem) ne gubi ništa od svog umetničkog potencijala.

U muzičkoj narodnoj umetnosti stojimo, u ovom pogledu, pred naročitim teškoćama. Kraj sve lepote mnogih melodiskih motiva, znatno sporiji tok razvića specifičnih izražajnih sredstava samog muzičkog jezika uopšte nužno je uslovio znatno zaostajanje narodnog muzičkog izraza za umetničkim. Načelo polifonije, iako svojstveno muzičkom folkloru pojedinih naroda, ređe i teže se izdiže nad primarnim oblicima linearne višeglasnosti, nad heterofonijom; proporcije muzičkih formi dostižu relativno retko pa i onda jedino prividnu zamašnost, zasnovanu na višestrukom ponavljanju uglavnom jednostavnijih motivskih struktura; a već stihijska, uglavnom nesvesna borba narodnog muzičkog izraza za ovlađivanje jezikom homofonije višeg stupnja, načelom harmonskog, akordičkog načina muzičkog izražavanja ili je kod jednih naroda dostigla stupanj nagoveštavanja narodne osetljivosti jedino za postojanje latentnog harmonskog odnosa u melodisko-ritmičkim linearnim procesima ili je, kod drugih naroda, pokazala sazrelost masovne muzičke svesti tih naroda za asimilaciju tek osnovnih akordskih kombinacija, a i te pod dejstvom učene muzike i najčešće po cenu zakržljavanja elana melodičke inventivnosti. U naših naroda, na primer, taj istoriski viši stupanj razvitka muzičkog jezika, sa paralelnim i nikako slučajnim procesom usahnjivanja one melodiske inventivnosti koja je bila bitni beleg prvobitnog isključivo i dosledno homofonog muzičkog jezika, vidimo osobito jasno, ako uporedimo crte, »maternjeg« muzičkog jezika Slovenije i Makedonije.

No, treba li iz svega ovog izvesti zaključak da je narodna muzika u odnosu na umetničku samo niži i nerazvijeniji stadijum ove umetnosti? Ni iz daleka ne stoji stvar tako. Ekspresivna silina narodne muzičke umetnosti otkriva se u punom svom sjaju tek »na terenu«, u samom narodu, a i tamo u punoj svojoj meri jedino ako bi posmatrač odnosno slušalac bio snabdeven drevnom mitološkom kapom nevidljivosti ili, u retko sretnim slučajevima, ako je osobitim svojim ljudskim, karakternim kvalitetima stekao toliko poverenje narodnog pevača i svirača, da ovaj pristaje da peva i svira, ne za njega, folkloristu, već pred njim, za sebe i za svoje, sasvim otvoreno. Tada se tek pokazuje osobiti značaj tempa koji pevač uzima za svoju melodiju, u raspoloženju datog trenutka. Tada se tek pokazuje veliko polje izrazitosti sredstvima dinamičke plastičnosti narodnog pevača (a u dramatsku izrazitost dinamike ulazi i sama dinamička neraznovrsnost, bezbojnost, kakvu naprimer u sferi gradskog folklora možete čuti sa tamburice berberskog pomoćnika, rasejanog i pomireno nezadovoljnog učmalošću sive i lenje svakidašnjice zabačenog palanačkog života). Tada se tek može sagledati sav potencijal dramatski realističkog izraza popevke, datog u tembrizacionim promenama glasovne linije, čija sva snaga izraza nikako nije u samoj strukturi melodije (jer mnogo koja narodna melodija prima u sebe, pod raznim okolnostima, i vrlo raznovrsne tekstove, ostaje strukturalno neizmenjena a menja svoj karakter, od slučaja do slučaja izvođenja, baš zahvaljujući ekspresivnoj moći glasovnih boja, koje stihiskom osetljivošću ume da pogodi narodni pevač). Tada tek slušalac može doživeti neverovatnu snagu izraza, ostvarenu artikulacionim radom pevača, njegovim načinom produkovanja tona i načinom vezivanja obližnjih tonova jednih za druge u frazeološke celine (staccato, legato, portato narodnog pevača ne može se ponoviti izvan situacije koja, u još očuvanim tipovima sinkretističke umetničke prakse, vezuje pesmu za njoj odgovarajuću proizvodnu delatnost, ili običajni ceremonijal ili obredni čin).

Možda se neki folkloristi neće složiti sa ovolikim pridavanjem značaja samom izvođenju narodne muzike na mestu i u prilici gde je ovaj umetnički idiom upravo — govor, tj. iskazivanje mišljenja, shvatanja, težnji i raspoloženja. Njih moram potsetiti na činjenicu da je razlučenje muzičkih zamisli od realizacije, od izvođačke prakse — stvar poslednja tri veka, i u samoj učenoj, umetničkoj muzici, kao i to da ova tristagodišnjica istoriski uslovljena solucija ne uživa nikakvu garanciju večitosti, pa ni dugovečnosti. Osim toga, određujući značaj pri estetičkom utvrđivanju pravog karaktera narodne muzičke tvorevine ne nosi jedino melodija (sa određenom ritmičkom osobenošću) ni u instrumentalnoj muzici, dakle ni u narodnoj svirci. I tamo su koloritna osobenost instrumenta ili instrumenata, artikulaciona tehnika svirača, agogička pokretljivost koju on određuje, dinamički plasticitet koji se njegovoj muzičkoj zamisli nameće kao neophodan i tempo kojim se realizuje njegova senzibilnost — bitne komponente izraza, neizostavni komplementi melodisko-ritmičkog stroja. Najzad, ne menjajući se ni u tempu, ni u dinamici, ni u melodiji, ni u ritmu, jedna ista tonska struktura narodnog svirača dobija raznolike sadržajne karaktere jedino promenom instrumenta (dakle, promenom boje) i jedino raznolikim artikulacionim postupkom svirača (dakle, promenom same stvaralačke tendencije narodnog umetnika). A upravo na ove momente dosadašnja muzička folkloristika nije usmeravala svoju glavnu pažnju i radinost. Jedan od najvećih majstora vokalne artikulacije u učenoj, profesionalnoj muzici bio je Fjodor Šaljapin. Jedan od najvećih majstora simfoničarske ekspresije pomoću koloritnih snaga instrumentacije bio je Gustav Maler; a obojica su crpli neizmerno iz nepresušnog vrela muzičkog folklora.

U tom smeru učena muzika, i vokalna i instrumentalna, imaju šta da nauče od narodnog pevača i svirača. U granicama specifičnih uslova jedne organizovane smotre, pretstojeći festival u Opatiji to će muzičarima, nesumnjivo pokazati. A u referatima i diskusijama na sastanku muzičkih naučnika, pored mnogih drugih stručnih pitanja, možda će i neka od ovde dodirnutih biti uzeta u razmatranje.

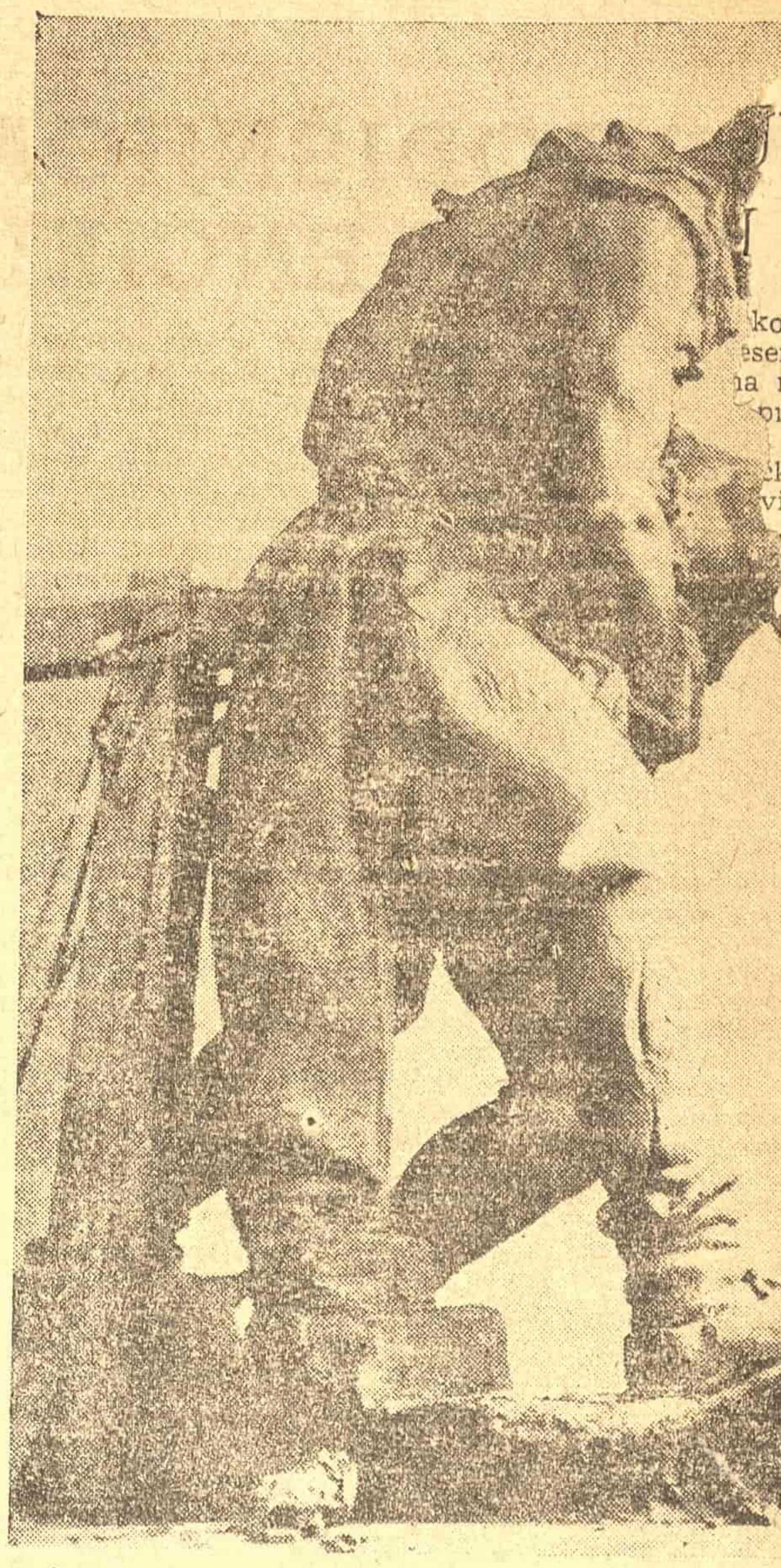
Lojze Dolinar: Spomenik streljanima u Rankovićevu (detalj kompozicije)

...RČIČA

...ko veče na slovensk...
...senja noć među slov...
...a na puhove«. Iz tih ...
...progovara narodna ...
... ona jest (»Stari je ...
...ku i mladom je un...
...vite doživljaje«).
...Jurčićevo iz ranog ...
...adosno i puno živ...
... prisnim narodnim ...
...arodnim riječima, f...
...ma.
...a narodnu Jurčić ...
...knjigom koja gov...
...voljama naroda, ...
...ostanak, c borb...
...n neprijateljim...
... osvajačima. Već ...
..., janičaru i do...
...a, prikazao juna...
...naroda protiv t...
...padača, kad je ...
...st kakvu bi mož...
... među nama, ...
...vijest, koja se n...
... — donio je bu...
... Cankarove S...
...čke strane »D...
...anredno crtan...
... prvom redu ...
..., a zatim oh...
...ac — vlastel...
... i nezaborav...
... Špilkin Jože...
...ki s jakom n...
... se još nala...
...leća pečenka...
...e strane bog...
...no budući ...
...e« ograniče...
... i potpuno r...
...ralački geni...
...historijsk...
...ca«, u k...
...bljansk...
... feuda...
...epogled...
...stikom...
...cuske en...
...je usvoj... ...vođon...
...izašao je ... godi...
...klopedija ... anjal...
...ka, vešti... ...ičkin...
...naišla n...
...relativno ... se z...
...nika se ... raciju...
...cena bi... (»Že-...
...Posao ... odlo...
...je organ... ...načk...
...volucion... »Dese...
...cajen...
...brata-...
...evstil...
...lik...
...jen...
...Zla-...

Velibor GLIGORIĆ

Jedan utisak o od[nosu] publike prema ...

Kada sam jedne od prošlih godina prisustvovao pretstavama pozorišta u Skoplju impresionirala me je uporna borba koja se vodila sa pozornice da se integralno očuva umetnički nivo pretstava, da se ni u čemu ne prilagodava interesu i ukusu onih slojeva publike koji su se nalazili na primitivnom stupnju odnosa prema pozorištu. Mladi kolektiv pozorišta u Skoplju vodio je odlučnu borbu protiv šmire i šablona u glumi, protiv jevtinih i vulgarnih korišćenja scene.

Ovakva borba, naravno, morala je urođiti plodom. Prilikom ovogodišnjeg gostovanja Jugoslovenskog dramskog pozorišta u Skoplju našli smo uzdignutu pozorišnu publiku sa razvijenim ukusom i smislom za pozorišnu umetnost i literaturu, publiku koja je s najvećom pažnjom, bez obzira na teške uslove u zatvorenoj sali za vreme letnje vrućine pratila predano razvoj pretstava, udubljivala se u problematiku prikazanih dela, doživljavala s velikom koncentracijom najtananija mesta u igri i delu. Razvijen umetnički smisao izbijao je iz takvog odnosa publike.

U Nišu se međutim nije osetilo da je takve borbe bilo. Nije se osetilo na reagiranju publike, na njenom praćenju složenijih i dubljih doživljaja na sceni, na njenom odnosu prema nijansiranom tekstu i diskretnijoj, suptilnijoj scenskoj interpretaciji. Sledeći tok vezivanja publike za pretstavu moglo se zapaziti da je njen interes u pozorištu upućen poglavito na radnje sa jačim, upadljivim efektima, da njen interes traži zadovoljenje u spoljnim teaterskim sredstvima.

Pozorište formira publiku. Ono deluje na njeno formiranje pre svega izborom repertoara i kvalitetom pretstava. Izbor repertoara i kvalitet pretstava važili su i u istoriji naših pozorišta kao glavni elementi odgoja publike, kao najefikasnija oruđa protiv primitivnosti i zaostalosti. Već decenijama se u našoj pozorišnoj kritici ustajalo protiv povlađivanja primitivnom ukusu, protiv tendencija spuštanja pozorišta, njegovog repertoara i njegovih pretstava na nivo one publike koja se tek upoznaje sa pozorišnom umetnošću. Vojevalo se protiv onih pozorišnih dela u repertoaru koja su pisana da zadovolje nizak ukus ili površnom i lakom lakrdijaškom sadržinom ili jeftinim melodramskim »srceparajućim« efektima, protiv onih pretstava koje su koketovale sa zaostalom publikom, dajući joj sa pozornice grubost, sirovost, drastičnost nazovi teatralnosti, razne falsifikate umetničkih doživljaja.

Borba za izbor repertoara i kvalitet pretstava mora se odraziti na penjanju nivoa publike, ako se ona konsekventno, bez otstupanja, bez koncesija, uporno i pasionirano vodi. Nije ni malo krivica do publike. Publici treba razvijati smisao za umetnost, njen odnos prema literaturi, učiti je da upoznaje kvalitete i lepote umetnosti. Kad se kod publike razvije smisao za umetnost i kada joj se uzdigne ukus, ni ona sama ne želi, niti traži dela koja nemaju literarne vrednosti i ona zauzima vrlo kritički stav prema šmiri, lažima i falsifikatima u izvođenju. Kada je publika uzdignuta, ona je dragoceni saradnik i neisplativa pomoć u stvaralačkom radu pozorišta.

Naravno da se ne može ostaviti pozorište da usamljeno vodi borbu za realizovanje svoje misije. Od mnogih faktora koji deluju u oblasti kulturnog života, zavisi i istrajnost u sprovođenju kulturnih zadataka pozorišta. Zavisi vrlo mnogo na prvom mestu od aktivnosti prosvetnih radnika kakvi

će biti uslov...
kulturnog ž...
gradovima u ...
nost stihijno u...
kulturnog života. ...
vrlo jako u svojim ...
porno da ne popusti ...
ove stihijnosti, da se ne u...
parloženost koja se najla...
tamo gde se ne vodi real...
interesovana i uporna borb...
nuće kulturnog života. Zna...
sti zaparložavanja kulturno...
i nemaran odnos prema ...
Nemaran odnos prema umetn...
kazao se, na primer, prilikom ...
vanja Jugoslovenskog dramsk...
zorišta u Kragujevcu u slab...
nizaciji prijema ovog pozo...
boj zainteresovanosti ...
značaja ovog gostovanja z...
život Kragujevca.

Pozorišta u unutrašnjosti ...
da prođu kroz dugi proces ...
glumačkog i uopšte pozorišn...
Ona su, zaokupljena tom pr...
tikom koju nije bilo lako ...
potisla u drugi plan svoje os...
datke. Ona su uglavnom ...
rešavala palijativno i na ...
hvatajući ih dublje i rad...
pozorište, međutim, ne može ...
kao žarište kulturnog živ...
paljenosti u radu, jasnih ...
nih htenja i velike unutra...
Da je borba protiv šmire, ...
vlađivanja primitivnom uk...
vijene publike bila od strane ...
nih umetničkih rukovodilaca ...
mačkih ansambla upornija i str...
drugojačija bi izgledala danas ...
nomija publike. Vrlo štetno del...
je ona vrsta propagande, kao sam...
mana u pojedinim mestima kod ...
dinih pozorišta, da su ona najbo...
da su ona bolja i od prestonič...
raspaljujući primitivne lokalne ...
strasnosti, dajući na taj način ...
podršku i primitivnom umetn...
radu. Publici je i zbog toga osta...
velikoj meri nepoznata ona pozo...
umetnost koja je raskrstila sa ša...
nom i šmirom, (ili je bar povela o...
borbu da ih ukloni), koja nije sta...
sebi u svrhu da zabavlja i uzbuđ...
publiku »po svaku cenu«. Ono št...
opasno u pozorišnom poslu, a što zi...
no može doprineti stagnaciji, pa i ...
zatku pozorišta, to je kada se um...
realnih umetničkih rezultata jave ...
ke varke, neke fiks-ideje koje u...
štini služe maskiranju unutrašnjih ...
bosti i besperspektivnosti.

Problem kulturnog uzdizanja po...
rišne publike, njenog osposobljav...
za razumevanje finijih i slože...
manifestacija umetnosti i njenih ...
pota, izoštravanja njenog kriteriju...
pobuđivanja njenog interesa za dr...
sku literaturu, leži naravno pr...
stveno u radu pozorišta. Napre...
pozorišta zavisi od kolektivne v...
onih koji rade u njima, od njiho...
ideala, od njihove zagrejanosti ...
te ideale, od njihovog oduševlj...
i borbenosti, njihove samokritič...
A da kolektivi budu i spremni ...
kav rad, za takvu misiju po...
moraju se i sami oslobađati od...
tivnosti, neznanja i poluzna...
pozorišnom poslu i od onih ...
koje osuđuju njihovu ener...
nost i stvaralač...
nači...

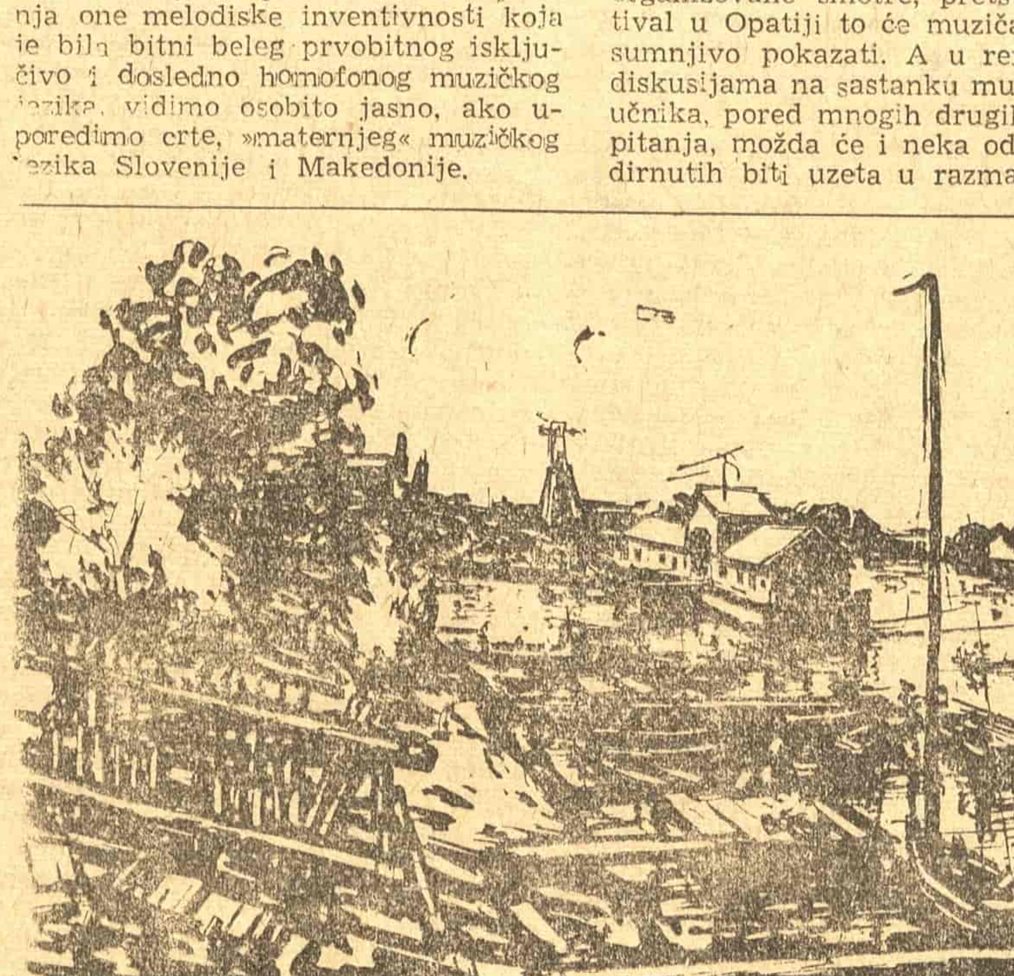
Boško Vukašinović: Sa Save

…GODIŠNJICA VELIKE …CUSKE ENCIKLOPEDIJE

islio tako Posvetu Pr niko ni- Njegoš ao je bez Novo lamber u prema vi o Enci- Gorskog v kao uvod goš u oktobru ke enciklo- uputio za Beč iklopedija i njeviše gotov injemo raz- rukopis Pos ednjem ve- bar do sada nički leksi- skoro dr P. nciklopediju Srpske akad tina i nauka« svetu n i su štampani prilici ruk polovini XVIII pratio Nj e nemačke lek- Beč. Ma d ni u istom sto- kom ova pedije su imale svete v akter« i nastale njemu beč resa i potreba štampanje ja je u prošlom konačnu voluciju i došla štampanje buržoazije koja vom kal romisa sa vlada- Gorsko uda ovim engle- čevidno ciklopedijama ne- pan, jer naročito ona bor- tovo pre ova, onaj revolu- na Stje tički duh koji je pisnika francusku enciklo- skohrv jedan ne, anonimne mate- ca Lju ževnosti krajem klon. polovine XVIII-og ciklopedija je bila Kao š stremljenja revo- u Po ije i širokih radnih ispunje ga doba. Pred fran- Ta mal stavio se revolucio- sada r loškog pripremanja uglavn one velike revolucije ma tr no došla. Po reči- še, V fska revolucija bila kovića politički slom. Didro v lao shvatio ovaj revolu- Mi tak svoga vremena kada K predloga francuskog knji- dča Le Bretona, da se pre- go izdanje Čembersove en- j predložio sa svoje strane izradi originalne fran- ciklopedije. Didroov predlog n i prvog jula 1750 godine I tom pod naslovom »Enci- ili obrazloženi rečnik nau- a i zanata«. Enciklopedija je vrlo povoljan prijem. Za kratko vreme broj pretplat- peo na dve hiljade iako je visoka, 1000 livara.

ko izrade Enciklopedije bio zovan vrlo široko. Pored re- nog jezgra Didroa, Dalam- baha, desnog krila prosve- Voltera i Rusoa levog kri- a i Morelija, poznatih po svo- nističkim teorijama, u pisa- ka za Enciklopediju bio je čitav šaroliki niz francu- nika i ideoloških radnika to- . Da bi nekako prevarili »glu- nzore« (Didro u pismu Vol- više legalizovali karakter En- ije, Didro (koji je bio glavni) i Dalamber uzeli su za sa- pored prirodnjaka Dobanto- enog Bifona, i popove, Malea, De Prada i De la Šapela koji jedno s inženjerom Belenom bio toga i kraljev cenzor. Dok je ati ateist Dimarse pisao članke iz ti filologije, popovi Male, Ivon, a Šapel i De Prad radili su na cima iz filozofije, logike, morala logije.

aj pokušaj kamufliranja re- ne sadržine Enciklopedije i ona ne nije se uvek završavao na oštricu kritike francuskih snaga nije mogla da ne oseti reakcija, vladajuće plemstvo a crkva, kičma i mozak feu- Posle I toma Enciklopedija abranjena i zahvaljujući sna- poziciji na ovu odluku vlasti i enciji izvesnih uticajnih lič- zabrana je skinuta pod u- da Enciklopedija bude u- ija. I docnije, izdavanje En- edije bilo je u više mahova njivano a njeni tomovi kon- vani. 1765 godine sa izlaskom XVII toma izdavanje je bilo obustavljeno. Kasnije, 1771 izašao je poslednji od XI dopunskih tomova sa crtežima i gravurama, 1776—1777 pet dopunskih tomova sa tekstom i, na kraju, 1780 štampana su dva toma sa predmetnim registrom.

Za celo vreme izlaženja, od skoro 30 godina, Enciklopedija je nailazila na niz teškoća, počev od materijalnih pa do onih političke prirode. Zahvaljujući moralnoj snazi i izdržljivosti njenih organizatora, naročito Didroa, (Dalamber se docnije povukao) ove teškoće bile su savlađivane.

»Istina je — kaže Didro u jednom pismu Rusou — da je već petnaest godina kako imam ženu, dete, slugu, ali nikakvu sreću, i da je moj život pun tegoba i muka da često sam ne mogu da uživam u časovima sreće i odmora koje za to sebi odredim. Moji neprijatelji stvaraju od toga prema svome karakteru, predmet ismevanja ili psovki.«

Ali nesalomljiva moralna snaga, vera u pravednost stvari i mržnja prema neprijateljima održavali su Didroov borbeni duh. Kada mu je Volter savetovao u jednom svom pismu da napusti Enciklopediju ili da ode u drugu zemlju da bi je tamo nastavio, Didro mu je odgovorio u pismu od 19 februara 1758 godine:

»Napustiti delo, to znači pobeći sa bojnog polja i učiniti ono što žele hulje koje nas gone. Kad bi vi znali sa kakvom radošću bi oni saznali za Dalamberovo bekstvo i kakvim se sve spletkama ne bi služili da spreče njegov povratak... Šta da se radi? — Ono što dolikuje hrabrim ljudima:

Deni Didro

prezreti naše neprijatelje, goniti ih i koristiti se, kao što smo činili, glupavošću naših cenzora.«

Organizatore Enciklopedije karakterisala je pored odlučnosti i odvažnosti i vera u svoje sopstvene snage, uverenost u samog sebe, koja nije značila nikakvu uobraženost, nego, naprotiv, bila je i jeste bitan kvalitet svake prave revolucionarnosti.

»Ja dobro primećujem, dobro procenjujem — kaže Didro u jednom svom pismu Grimu — i vreme na kraju uvek prihvata moj ukus i moje mišljenje. Ne smejte se: ja sam taj koji anticipiram budućnost i koji znam svoju misao.«

Bili bi nepravedni, ako ne bi pomenuli i Holbahov veliki doprinos Enciklopediji. On je sam napisao 376 naučnih članaka. Ali kao što je bio anoniman i duboko zakonspirisan u drugom svom književnom, originalnom i prevodilačkom radu tako i ovde nije želeo da se pomene njegovo ime.

Pored toga što su u radu angažovali pomenute popove i kraljeve cenzore da bi koliko toliko omogućili legalno izlaženje enciklopedije, francuski materijalisti, Didro, Dalamber, Holbah i drugi, morali su i sami sebe svesno da ograničavaju u svojim člancima i da ih pišu Ezopovim jezikom, u zavijenom obliku, ne uvek otvoreno i jasno. No uprkos ovih svesnih ograničenja njihova misao ostala je u svojoj suštini jasna. Dalamber se nije prevario kada je pisao: »Vreme će razlikovati ono što smo mislili od onoga što smo govorili.« To su razlikovali i njihovi savremenici.

Ovaj karakter i način pisanja Enciklopedije može se jasno uočiti u onim člancima koji su kritički raspravljali možda najosetljivija pitanja tadašnjeg feudalnog društva u raspadanju: pitanja religije i privilegija.

U članku o hrišćanstvu Didro razmatra vrlo osetljiva pitanja odnosa politike i religije, tj. odnosa zakonodavca i vlasti prema religiji, pitanje trpeljivosti hrišćanstva prema drugim religijama itd. — Posredno kritikujući i razotkrivajući suštinu drugih religija Didro je razotkrivao i suštinu samog hrišćanstva. »Drugi zakonodavci — piše Didro — da bi ulili narodima poštovanje prema zakonima koje su im dali, težili su za čašću da budu smatrani organima božanstva.« Da bi ublažio oštricu svoje kritike Didro se ogradio tvrđenjem da se ovo ne odnosi na zakonodavca u državi hrišćana.

U obliku primedbe od strane čitaoca Didro razmatra trpeljivost hrišćanstva prema drugim religijama. »Hrišćanska religija, zamerate nam, netrpeljiva je zbog svog uređenja: svuda gde ona vlada, ne može da podnese osnivanje drugih religija.«

Prikrivajući svoje pravo lice prema hrišćanstvu Didro će reći da ono ima prednosti nad drugim religijama time što najbolje održava običaje, a što je kriterijum najbolje religije. Kada nije morao da misli na kraljevsku cenzuru i da meri svaku reč, Didro je otvoreno govorio o hrišćanstvu ono što mu iskreno leži na srcu. U pismu Damilavilu on se najgore izražavao o hrišćanskoj religiji, kao »najapsurdnijoj i najsvirepijoj u svojim dogmama... najfrivolnijoj i najnesocijalnijoj u svome moralu, posmatranom ne u onome što mu je zajedničko sa opštim moralom nego u onome što je njemu svojstveno i što sačinjava evangelički, apostolski i hrišćanski moral, najnetrpeljiviji od svih morala.«

Ako nije mogao da postavi u Enciklopediji otvoren zahtev za ukidanjem privilegija, što će kasnije učiniti i sprovesti u delo Francuska revolucija, Didro je u zavijenom obliku kritikovao privilegije, iznoseći razne »nezgode« do kojih dovodi njihova »zloupotreba«.

»Od ovih zloupotreba privilegija rađaju se dve jako velike nezgode: jedna je u tome što je najsiromašniji deo građana uvek preopterećen iznad njegovih moći; a, ovaj deo, međutim, za državu je zaista najkorisniji, jer se sastoji od onih koji obrađuju zemlju i koji snabdevaju hranom gornje staleže; druga nezgoda je ta što privilegije izazivaju gnušanje kod ljudi koji imaju sposobnosti i obrazovanja da odu u sudove, ili zanimanja koja zahtevaju rad i prilježnost, i čine (privilegije — M. P.) da oni više zavole male službe i mesta gde su potrebne samo gramžljivost, spletka i nadutost da bi se održalo i svetu ulilo poštovanje.«

Ovim svojim primedbama kao i shvatanjima o prirodnom pravu, prirodnoj i građanskoj slobodi, o demokratiji kao najboljem obliku vladavine, o kriterijumu bogatstva i napretka jedne zemlje itd. mogla je Francuska eciklopedija, i pored njenih svesnih ograničenja, da posluži kao učenje, koje je »dalo francuskim republikancima i teroristima teorisku zastavu i ujedno tekst za Deklaraciju prava čoveka« (Engels). Ovakvim svojim, u suštini revolucionarnim sadržajem, svojim »oružjem kritike« koja je bila uperena protiv svega postojećeg, pripremala je Velika francuska enciklopedija sa svoje strane ono vreme kada će se sa Francuskom revolucijom preći na »kritikovanje oružjem«.

NJEGOŠEV LIK

Mladi Njegoš (1833)

Njegoš u pohodnom odelu (slika iz 1844)

Njegoševa slika iz 1847 godine

Međunarodna konferencija o muzičkom folkloru i veliki festival igara i pesama naših naroda u Opatiji

Međunarodni savet za muzički folklor (IFMC) održaće svoju konferenciju u našoj zemlji, u Opatiji, od 8 do 14 septembra. Značaj ovog sastanka folklornih stručnjaka zemalja učlanjenih u IFMC uvećan je festivalom narodnih igara i pesama svih naših republika koji će trajati od 9 septembra do poslednjeg dana konferencije. Bitna karakteristika festivala je ta da u njemu učestvuju samo tradicionalni narodni igrači, pevači i instrumentalisti, tako da će se učesnicima konferencije prikazati najizvorniji sadržaji i oblici našeg muzičkog folklora.

IFMC je osnovan u Londonu pre četiri godine sa zadatkom da proučava i neguje narodnu pesmu i igru, kao i druge oblike muzičkog stvaralaštva raznih naroda. Svojim zajedničkim radom na proučavanju i isticanju vrednosti narodnog muzičkog stvaralaštva članovi Saveta nastoje, u isti mah, da doprinesu međunarodnoj saradnji, prijateljstvu i razumevanju.

Prilikom osnivanja IFMC, čije je stalno sedište u Londonu, predviđeno je da se svake dve ili tri godine organizuje jedan međunarodni sastanak, kao i jedan festival. Prvi sastanak proučavalaca folklora održan je u Bazelu 1948 godine, a prvi festival s konferencijom — u Veneciji 1949.

Delatnošću IFMC upravlja glavna skupština, na kojoj učestvuju, pored delegata, dopisnici iz 35 zemalja, koliko ih je sada učlanjeno u ovu međunarodnu organizaciju. Njen Izvršni odbor sastoji se od četrnaest članova — pretstavnika raznih zemalja. Pretstavnik Jugoslavije u Izvršnom odboru je kompozitor Natko Devčić koji sada rukovodi radom Pripremnog odbora za konferenciju i festival u Opatiji.

Članovi Pripremnog odbora — muzičari i folklorni stručnjaci iz svih naših republika — priveli su kraju pripreme koje su bile veoma složene, jer će na festivalu učestvovati oko osam stotina narodnih igrača, pevača i instrumentalista. Za izbor učesnika uzet je strog umetnički kriterij, tako da će ovaj festival zaista biti ne samo najveća, već i umetnički najznačajnija, najautentičnija smotra muzičkog folklora Jugoslavije.

Festival počinje 9 septembra, sutradan po otvaranju konferencije. Pred učesnike sastanka IFMC izići će toga dana folklorne grupe Srbije. Desetog septembra prikazaće svoj program bosansko-hercegovačke folklorne grupe, a naredni dan je predviđen za reprezentaciju muzičkog folklora Slovenije i Crne Gore. Grupe iz Makedonije pojaviće se 12 septembra, a 14-og festival se završava izvođenjem hrvatskih narodnih igara i pesama.

Prema dosadašnjim prijavama, na konferenciju i festival dolazi oko 60 folklornih stručnjaka iz zemalja učlanjenih u IFMC. Dosad su prijavili svoj dolazak folkloristi iz Engleske, SAD, Francuske, Nemačke, Italije, Austrije, Holandije, Belgije, Danske, Švajcarske, Izraela, Turske i Kipra. Iz Engleske će doći 30 proučavalaca muzičkog folklora. Od najistaknutijih engleskih folklorista dolaze Daglas Kenedi (Douglas Kenedy), Patrik Šaldem-Šo (Patrik Shuldham-Shaw) Gvin Viliems (Gwynn Williams) i dr. Arnold Bake (Arnold Baké), g-đice M. Karpeles (M. Karpeles), B. de Zoti (B. de Zoete) i Viktorija Kingsli (Victorija Kingsley).

Daglas Kenedi je direktor Društva za englesku narodnu igru i pesmu. Ovo društvo je tri puta pozivalo grupe naših narodnih igrača, pevača i instrumentalista na svoje festivale. Kenedi je poznat i kao pisac knjiga o engleskim narodnim igrama. Patrik Šaldem-Šo je popularni izvođač engleskih narodnih pesama na programima BBC. Gvin Viliems je priznat kao najbolji proučavalac velške narodne muzike. Kao kompozitor, on se posvetio obradi velških narodnih pesama. Napisao je više knjiga. Direktor je Međunarodne muzike u Longolenu, gde su jugoslovenski igrači u dva maha dobili prvu nagradu. Dr. Arnold Bake, nastavnik Londonskog univerziteta, bavi se proučavanjem induske narodne muzike. G-đica Karpeles je vredan skupljač engleskih narodnih pesama. G-đica de Zoti radi na uporednom proučavanju igara raznih naroda. Sastavila je antologiju igara Južne Indije i Uelsa. Veoma je aktivna kao kritičar u oblasti kojoj se posvetila. — G-đica Viktorija Kinsli je interpretator narodnih pesama, i to pretežno onih sa Hebrida i iz Latinske Amerike. — Američko Društvo za folklor delegiralo je na konferenciju g-đu Rajnold Maklen (Raynold Maclain) koja proučava muzički folklor Kentakija. — Iz Švajcarske u Opatiju dolazi profesor A. E. Šerbilije (A. E. Cherbuliez), potpretsednik IFMC, vodeći švajcarski muzikolog, profesor Ciriškog univerziteta, a iz Francuske g-đica Marsel — Diboa (Marcel — Dubois), upravnik muzičkog odeljenja Nacionalnog muzeja narodne umetnosti i tradicije u Parizu. Struka g-đice Diboa su narodne pesme i stari instrumenti. — Holandski folklorista dr. Jap Kunst (Jaap Kunst) najviše radi na proučavanju indonežanske muzike. On je kustos etnološkog odeljenja Kraljevskog instituta za Antile u Amsterdamu i autor većeg broja stručnih dela. — Italijansku organizaciju ENAL, koja se bavi popularisanjem umetnosti, zastupaće na konferenciji njen sekretar G. Malavasi. — Kao pretstavnik Helenskog saveza za folklor (Atina) prijavio je svoj dolazak dr. Solon Mihaelides koji inače živi na Kipru kao upravnik konzervatorijuma. — Danski folklorni arhiv (Kopenhagen) takođe je odredio svog delegata, Erika Dala, kao i Austrisko društvo za narodnu pesmu, čiji će pretstavnik biti dr. Leopold Krecenbaher, proučavalac folklora u Alpima.

Na konferenciji će se raspravljati: o stilu i tehnici tradicionalnih igrača, pevača i instrumentalista; o istočnim i zapadnim aspektima evropske narodne muzike; o migraciji narodnih tema, istoriskoj i geografskoj; o autentičnosti narodne muzike i uzajamnoj zavisnosti te muzike i umetničkih oblika.

Osmog septembra, posle otvaranja konferencije, pročitaće se na engleskom jeziku »Esej o slovenačkom muzičkom folkloru« France Marolta koji je umro u aprilu ove godine. Zatim će profesor Šerbilije pročitati svoj referat »Ritam, obeležje individualnog i kolektivnog stava«.

Učesnici konferencije saslušaće 9 septembra sledeće referate: »Stilovi i tehnike srpskih tradicionalnih igrača« — referenti Ljubica i Danica Janković; »Migracije i mituacije orijentalnih narodnih instrumenata« — Edit Geršon — Kivi iz Jerusalima; »Tonalna osnova našeg muzičkog folklora« — Milorad Vasiljević.

Treći dan svoga rada konferencija će posvetiti referatima: »Odnosi između narodnih epova istoka i zapada« — referent Feliks Herburger iz Regensburga; »Tradicionalne jemeničke igre i njihov uticaj na nove izraelske narodne igre« — Gurit Kadman iz Tel Aviva; »Polifoni oblici u narodnoj muzici Bosne i Hercegovine« — Cvjetko, Rihtman, Sarajevo i »Međusobni odnosi folklora i umetničkog muzičkog stvaranja u Sloveniji« — Radoslav Hrovatin, Ljubljana.

Jedanaestog septembra konferencija nastavlja rad, a za dvanaesti su predviđeni sledeći referati: »Idejna sadržina i ritmički proces u makedonskim narodnim igrama« — referent Emanuel Čučkov, Skoplje; »Narodne pesme i pevači« — Patrik Šaldem—Šo, London; »Narodne pesme u narodnim igrama alpskih predela« — Leopold Krecenbaher, Grac; »Metričke osobine makedonske narodne muzike« — Živko Firfov, Skoplje; »Metode koje upotrebljava Nacionalna radio-emisija Belgije — flamanske emisije za istraživanje izvorne narodne muzike« — Pol Koler iz Brisla.

Završnoj sednici prethodiće referat Iva Kirigina iz Zagreba »Teoretska postavka muzičke folkloristike prikazane na temelju nekih primera sa teritorije NR Hrvatske«.

Pet referata pročitaće se na našem jeziku, a ostali — na engleskom, francuskom i nemačkom.

Miroslav ANTIĆ

Ciganče

Obična stvar: nečije noge su bežale
mrke i vedre za oblacima putem.

A jednog dana iste su noge ležale
na tuđoj zemlji umrle i žute.

Bio je mart... Nečije noge su snevale
modre i trule pod tuđom zemljom crnom.

Obična stvar... Zvezde su dalje pevale
prozračnu pesmu svojim krvavim kljunom.

… L. BIHALJI-MERIN

BOG POGODNOG TRENUTKA

Snove koji duh prelivaju lepršavim senkama ne šalju nam bogovi iz dubine hramova, niti nam padaju sa zvezda — stvaramo ih sami iz praznine...
Petronije

Iz Splita idemo u Trogir. Pred nama leži rimska Salona, ostaci zidova i grobova, terma i bazilika. A i onaj »Tuskulum«, koji je poznati arheolog Don Frane Bulić u elektičkom stilu podigao sebi i duhovima prošlosti.

Usred stare Salone deca čuvaju kravu. Jedva se vide iz visoke trave. Na zrelim livadama kosidba je. Isparava se sveže oborena trava, mirisna i puna podnevnog sunca. Na susednim livadama, u sunčanoj svetlosti, zdenuto u velike snopove, stoji seno oko starih kamenova i patrljaka stubova. Temelji otkopanog grada dele zemljište na polja tako da površine sa plastovima, čovekom i životinjama izgledaju slikovito i potsećaju nas na izvanredne minijature u čašlovcu mar- …a od Berija.

…mo je jedan deo Salone otkopan. … deo starih zidova, razbijenih … srušenih hramova i pozorišta …ak, iz te kamene azbuke može …ati o nekadašnjem životu i do- …ma.

…e, između ovih golemih kame- …ralela amfiteatra, u trenutku …pune očekivanja, kada su mase …sa sedišta a iz loža vlastodr- …dbonosan znak stajali …g trenutka, … žongleri iz- … bogu

Ovuda negde, kroz ovo kamenje antike, pored jednog bunkera karabinjera, u šumicu nad grobovima vodio je put mog prijatelja Eli Fincija, godine 1941. Desilo se to u vreme kada su u Splitu bacane bombe kao odgovor na streljanje sinjskih i trogirskih talaca, kada su učestale oružane akcije i kada je jedna hrabra omladinska udarna grupa bombama ućutkala svečano paradnu vojnu muziku okupatora. I tu, u toj maloj šumi, stajao je književnik i čekao vezu sa partizanima, spasenje i godine borbe u šumama i planinama. I on je, svakako, za trenutak ustavio dah i okrenuo se prema svom, zacelo dijalektički i materijalisti preobraženom genijusu pogodnog trenutka.

Na nekima od ogromnih sarkofaga urezana su imena i simboli gladijatora koji su ovde pali na polju razonode. Ali skoro svi sarkofazi, i vojnika i gladijatora, i visokih činovnika i vojskovođa, obijeni su i olupani. Osvajači i pljačkaši nadali su se zlatu u ovim grobovima, koji su bili lepši od kuća i koliba iz kojih su dolazili. I često, u srećnom trenutku, svakako su i nalazili zlato i dragocene stvari.

Stojimo pred termama i razgledamo cevi, uređaje za toplu vodu i raskošne kade, u kojima su se kupali građani antike. Hrišćanstvo je došlo i napravilo kapele od amama. Sveštenici te rane epohe bili su protiv svetovnosti uživanja i radosti tela. Dušu je trebalo kupati i čistiti. I tako nalazimo u mnogim ovim zgradama kupatila, u antičkom kamenu urezane krstove i znake ranog hrišćanstva.

Ovde, pored parnog kupatila, bio je restoran. Tamo, u niši, ostavljana je odeća. Tu se omladina zabavljala sportskim igrama.

Gledamo crvene, blistave cvetove maka koji su izdikali usred kamenja ovog kupatila, kao što su svakako bujali u vremenima seobe naroda, u vremenima posle razaranja grada Salone, u vremenima kada su se prvi put ovde naselili Sloveni.

Iz Salone idemo obalom zaliva koja se naziva Obala sedam kaštela. To su bila utvrđena mesta feudalnih gospodara iz Splita i Trogira. Tu su se skupljali seljaci iz okoline kada je nastupala opasnost u vremenima rata. A u vremenima mira to su bila poljska letovališta gospode.

Ulazimo u jedan od tih zamkova, Kaštel Lukšić. To je lepa palata nekadanje porodice Vituri, upola letnjikovac, upola utvrđenje, sa veličanstvenim arkadama, koje su sada zatvorene zidom, jer je kaštel pretvoren u poljoprivrednu školu. Mladi ljudi tu stanuju i leti i zimi, tu žive i uče. Mramorne stepenice vode pravo u more. Kroz luk portala, plava, prozirna svetlost vode talasa se kao blistava svilena zavesa.

Da li se možda ovde odigrao ljubavni roman Dobrile i Miljenka, potomaka plemićkih porodica Rosani i Vituri, istorija Romea i Julije ovih kaštela?

U mesnoj župskoj crkvi posmatramo sarkofag svetog Arnira. Postao je svetac, jer su ga kamenovali kada je, po nalogu pape, pošao da pokupi crkveni danak. Pleme Kačića, slovensko pleme, na Monte Graso pretuklo je kamenjem biskupa koji je došao iz Rima. Kada je biskupova pratnja htela da unese leš u grad, splitski građani su uplašiše da ne budu upleteni u taj događaj — a možda su i simpatisali sa seljacima — i zatvoriše gradska vrata. Juraj Dalmatinac, veliki vajar dalmatinske pozne gotike, prikazao je sa snažnom dramatskom uzbudljivošću taj prvi seljački ustanak za koji znamo po predanju. Realistički su i puni života seljaci i njihov knez u akciji, dok su biskup i njegovi ljudi okamenjeni u klasičnoj nepomičnosti.

Ostavljamo crkvu i ovo mesto, uske ulice i kuće sa starim natpisima i šarenim cvećem na terasama. Mesto harmonije i radosti, koje se u podnevnoj svetlosti pogodnog časa priljubljuje uz blistave grudi mora.

Na zapadnom kraju zaliva, između kopna i ostrva Čiovo, vezan mostovima i sa jednim i sa drugim, leži lepi grad Trogir. U Italiji Sijena i Verona, u Španiji Kordoba i Granada, u Nizozemskoj Briž i Delft imaju takvo jedinstvo arhitektonske atmosfere. Kroz mnoga stoleća Trogir je rastao, i onda, na jednoj prekretnici vremena, razvoj je stao. Iako bi to u mnogim stvarima svakodnevnog života značilo siromaštvo i gubitak, bogatstvo je u izvanrednoj harmoniji kamenog orkestriranja ovog malog grada, u kome svaka kuća i svaki kutak odzvanjaju čisto, kao stari instrument na kome je mnogo svirano.

Tragurion — mesto koza — današnji Trogir, osnovali su grčki kolonisti iz Sirakuze u trećem stoleću pre našeg računanja vremena. Grad je izdržao borbu između Cezara i Pompeja, preživeo najezdu varvara, poznao vlast mađarsko-hrvatskih kraljeva, a potom i viševekovni život u senci Mletaka.

Za zidovima trogirskog utvrđenja, na kojima uništenje nije poštedilo mletačke grbove sa lavom, leži prostran trg, oivičen borovima koje je morski vetar razbarušio. Mali klasicistički hram potseća na Napoleonovo doba. Paviljon, posvećen maršalu Marmonu, beli se na horizontu dubokog plavog mora. Po zidovima utvrđenja bujaju biljke i žbunje. Ti zidovi su ostaci kastela Kamerlengo. Usamljena kula, dostojanstvena i teška, zatvara zapadni deo utvrđenja. Prema gradskim zidovima, na drugoj strani morskog rukavca, belo okrečene kuće sa crvenim krovovima blistaju na suncu. Naselja i fabrike na ostrvu Čiovo, koje je nekada, u doba antike, pružalo utočište uglednim ličnostima prognanim iz Rima. Možda je neki od tih prognanika, koji je morao napustiti raskošni svetski grad Rim i doći da živi na ovom malom ostrvu, iskoristio tu nedobrovoljnu dokolicu da pročita Petronijeva puna duha moralna izlaganja »Trimalkionove gozbe«, koja pretstavljaju istoriju jednog pokondirenog skorojevića. U doba baroka, nalazak jednog fragmenta tog spisa u palati Čipiko u Trogiru pobudio je pažnju literarne Evrope. A taj nepoznati izgnanik, pored sve tuđine i usamljenosti, bolje je prošao od pesnika Petronija, koji je izvršio samoubistvo, jer je bio oklevetan na Neronovom dvoru. Tragično, ali malo vredno podražavanja, jer bi inače malo književnika nadživelo one koji su ih klevetali.

(Foto: Mladen Grčević)
Portal majstora Radovana u Trogiru

Na tom istom ostrvu Čiovo stoji i stara palata grafa Farfonjija. Strancu kažu da su se nekada u toj kući, u danima svetkovina, okupljali izabrani gosti — čak i Maksimilijan, meksikanski car, i carica Evgenija Montiho, žena Napoleona III. Danas u njoj stanuju seljaci, ribari i pastiri, koji se bave planskom privredom. Nad portalom zgrade, na jednoj drvenoj tablici, može se pročitati: Zemljoradnička radna zadruga »Obnova«.

Kroz uski morski rukavac parobrod vuče za sobom jedan teretni brodić. Na ovoj strani deca se igraju, rublje se leluja i suši na balkonima, teret podneva, topao i sa puno prašine, leži na velikom peščano sivom igralištu, na kome se sada, mesto viteških turnira, održavaju futbalske utakmice.

Sa obale se u grad ulazi na Morska vrata. Na tim vratima, na koja se naslanja mala riblja tržnica lepog oblika koja je nekada putnicima služila za čekanje, dok se u rano jutro ne otvore gradska vrata, urezan je natpis: Delfin Delfino, pretor i vitez, ukrasio je ovaj grad, koji je nekada bio rimski i naročito plemenit zbog svojih starina i slavnih ljudi u njemu rođenih, godine 1593 ovim izvanredno lepim vratima...

Čoveku renesansa i graditelju ovih vrata koji je gledao unazad još tada je ovaj grad izgledao star i dostojan poštovanja. Danas, kada na vrata ulazimo, uzbuđuje nas njegova okamenjena prošlost. Trg pred katedralom spada u najizabranija mesta. Upravo svojom malenkosti i bez hučnih akorda velikih gradova uzbuđuje nas harmonijom ritma i oblika gradska kuća

RISTO RATKOVIĆ

„LIRSKA PETOLJETKA" GUSTAVA KRKLECA

(„Novo Pokoljenje", Zagreb 1951)

Ove pesme, prvi put sabrane u celinu, daju presek jedne delatnosti za vreme od pet godina. Zato im je autor i dao gornji naslov. U ovu zbirku su ušle i »Tri poeme«, zbirka koja je u svoje vreme zvučno podvukla poetsko ime Gustava Krkleca.

O Krklecu se ne može govoriti đačko-istoriski. On je bio zapažen još spočetka stvaralaštva. Ima još podosta Beograđana i Beograđanki koji se i sa ulice i iz kafane rado sećaju razdraganog mladog pesnika, čiji su stihovi srebrnasto odzvanjali u beogradskoj Modernoj. Oni nisu bili buntovni u smislu Crnjanskog ili Drainca, ali su u našu liriku unosili novinu i svežinu, pristupačnu svim ljubiteljima lepe pesničke reči. Humanist od prvog do poslednjeg slova, on ničim nije zamračivao naš horizont, i njegove su pesme bile ljubazno primane širom naše domovine.

Čime se Krklec zanima u ovoj zbirci svog petogodišnjeg rada? Od pojma zvuka do posleratne pustoši, od zore, proleća, ruža, vrabaca i dečijih igrački do pionira i udarnika, od mimohodno vizuelnih utisaka do sabranih meditacija jednog liričara, koji tužno ali bez krika naglašava sedinu svojih vlasi. — To je ozbiljan vidokrug ove nenametljive poezije. Njega, prvenstveno pesnika lahora, obuhvata i jezivost stvarnosti, koju uspeva autentično da izrazi:

Ne kucaj na moja vrata!
Nikoga nema doma.
Nećeš zateći brata,
što nesta sred brodoloma,
vihora, požara, rata.
Ne dolazi mi na vrata.

Krklec je iskreno opsednut prolećnim napastima, ali on sa izvesnim uzbuđenjem čita jutarnje novine, vesti o udarnicima i o pobedama u izgradnji socijalizma. A u tim prividno velikim prelazima u njegovoj tematici nema ničega nameštenog, to se oseća u izrazu, jednostavnom i dečački razdraganom. Zanimljivo je na koji način Krklec prima prirodu, koja je osnovni motiv njegove poezije, i koju on opisuje ne samo sa zanosom liričara nego i s ljubavlju prirodoslovca.

Te sinu prva sunca kap u listu,
I prva jeza zažubori travom,
I srce ptice pomahnita stravom,
I vlažni grumen zemlje otkri glistu.

Originalnost i lepota Krklečeve poezije prirode u tome je što on u nju unosi čoveka, meša ljudsku sudbinu s njenom raskoši. Tu se Krklec odvaja od artizma, u kome se on, inače, snalazi kao kod svoje kuće. Otuda u njegovoj poeziji ima dovoljno čovečnosti, a nije mu lišena ni borbenosti.

Ja volim stvarnost, o moj lijepi svijete,
ali ni snova neću se odreći.

Priznaje da

Lira je požar, vihor, mač i buna!
No ja sam rođen tamo, gdje se luna
kroz krošnje breza rasiplje i plete.

Ja znam za zlato lipa, srebro struna, za
sviralu, za drhtaj prvog runa, za lastavice
što kroz srce lete.

Ova jesenjinovska nota karakteristična je za sve nas koji smo jednom nogom u starom a drugom u novom svetu.

Krklec se savesno odužuje novom svetu. Intonacija njegovog stiha nije lažna. Naprotiv, on se ponegde izvinjava, a njegova ljudska opravdanja istovremeno su i poetska ostvarivanja. Najzad, sam umetnički postupak njegov govori o lirskoj suštastvenosti jednog umetnika. On oduševljeno peva o borbenosti Vladimira Nazora ili o udarnici Barici, ali pošteno kaže za sebe.

Treperim, drhtim ko mahnita ptica,
ko paučina što je lahor dira.

Ali njegova originalnost je u tome što taj ton, iako on redovno prati njegove pesme, nije bezuslovan. Krklec se često otrgne, pogleda u zbilju, u društvenu stvarnost, zaviri u svoju savest, i zakorači u borbu, i sa humanom radošću klikne na sav glas:

Pa kad mi ćerka veli: »Sunce spava«...
Dignem je u vis, poljubim je žarko,
Probudit ćemo sunce! Lutko plava,
O srce moje, sunce moje jarko!

Samo bi ova jedna strofa mogla da otkupi sve nedostatke Krklečeve poezije. O nedostacima bi se moglo govoriti samo u onom besmislenom smislu da jedno poetsko biće nema osobine drugog poetskog bića. Moglo bi se, recimo, kazati, da u njegovoj poeziji nema Šelija, Ljermontova, Krleže, Ujevića, C[illegible]. Ali zar nije

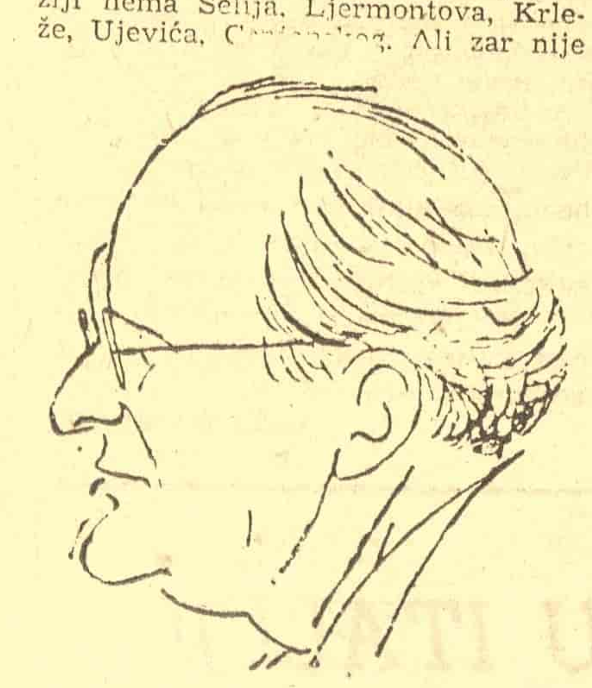

(Crtež Džumhura)

Gustav Krklec

on silazio barem ponekad, i u te tamne dubine:

Sagnem li školjku ojađenog uha
Do zemlje, nalik izbrazdanoj šutnji,
ko mahnit slušam kako tlom joj tutnji
i bruji prasak: strah i trepet sluha.

Ima i Krklec nešto od onog izvikanog tragičnog osećanja života, iz kog izvire ona prodorna poezija sa mračnim iznenađenjima i neslućenim ponorima. Ali se Krklec skromno drži običnog čoveka. A i to je heroizam. Kod njega ima dosta kosmičke poezije, no ona je protkana stvarnošću naše svakidašnjice — njegove zvezde se spuštaju u seljačke izbe, i postaju nam bliske kao zrelo voće.

Krklec podvlači svoju ljubav prema svemu lepom — on ne kaže da je video ružu nego da se s njom sreo. Ali on nikako ne ispušta iz vida obične ljudske okolnosti one stvari na kojima počiva duhovna gradnja. Utoliko je on socijalniji, stvarniji i prisniji.

Da, Krklečeva poezija je uglavnom opisna, ekspresije su, višemanje racionalne, ali je sve to podignuto na viši stepen, na stepen razumne poezije jedne osetljive, ponekad i preosetljive duše. Krklec ovde i ludi i trezveno gazi po zemlji. Ovo je komplikovana poezija, iako sasvim pristupačna. U tome i jeste njen glavni značaj, i ona zaista, u poetskom smislu, ima značaj petoljetke.

ISTORISKI DOKUMENAT O UČEŠĆU HRVATA U TRIDESETOGODIŠNJEM RATU

Zemaljski muzej u Sarajevu otkupio je ovih dana dobro sačuvanu povelju na latinskom jeziku kojom nemački car Ferdinand III dodeljuje plemićku titulu nekom Petru Kelečiću, za njegove zasluge u tridesetogodišnjem ratu. Povelja je duga i široka preko pola metra, a datirana je iz 1648 godine. Na poleđini ona nosi potvrdu Hrvatskog sabora u Varaždinu iz 1649 godine — jedan dan posle ustoličenja Nikole Zrinjskog za hrvatskog bana — a po običaju i pravu hrvatskog sabora u to vreme da potvrđuje svaku carsku povelju.

»MLADOST« VIŠE NIJE U OPASNOSTI

Objašnjenja data u odgovoru »Novog pokolenja« povodom članka »Mladost u opasnosti« sadrže izvesne protivrečnosti i ne demantuju činjenicu da je izlaženje časopisa »Mladost« zaista bilo u opasnosti. Kada »Nopok« već operiše brojkama koje treba da pokažu da preduzeće izdaje časopis »na štetu svoga kolektiva«, i kada postavlja pitanje »sme li« iko »zahtevati od preduzeća da na štetu svoga kolektiva izdaje časopis koji ne može da pokrije svoje troškove«, iz kakvih se to onda sentimentalnih pobuda odmah zatim kaže da se »ipak« nastavilo sa izdavanjem časopisa? Ne radi li se ovde o izvesnom osećanju nelagodnosti kod izdavača? Na drugom se mestu odugovlačenje izdavanja »Mladosti« opravdava time što se već izdaju dela domaćih pisaca, čime je »učinjeno za našu kulturu više nego time što će jedan broj »Mladosti« izaći ranije ili kasnije«. Međutim radi se o istom krugu pisaca koji se pojavljuju i na stranicama »Mladosti«. Nije li, prema tome — ako želimo da budemo dosledni — za kulturu od iste važnosti da na vreme izađe broj »Mladosti« koji, između ostaloga, u spornom broju donosi baš jedan odlomak iz pomenute poeme »Mastodonti« od A. Vuča?

»Nopok« se nije hteo potruditi da nam »podrobnije objasni principe izdavačkog plana«, ali je naglasio da je ovo preduzeće »specijalizovano«. Da li tu specijalizovanost ilustruje izdavački plan, čije je osnovne konture a ne samo naredna izdanja donela »Politika«?! Međutim, slažem se s napomenom da diskusija o izdavačkoj politici zahteva mnogo prostora i da se to može ostaviti i »za drugu priliku«, ukoliko »Nopok« bude želeo da pored »preduzeća, redakcije i organa naše socijalističke države« u toj diskusiji učestvuju i pojedinci.

U svome odgovoru »Nopok« nije pobio činjenicu da je jedan od naših časopisa bio u opasnosti. Međutim »Nopok« je izjavio da taj časopis nije više u opasnosti i da će uzroci krize biti otklonjeni. Time je osnovni cilj moga članka postignut...

Jurij GUSTINČIČ

LADISLAV ŽIMBREK

PRVI IZBOR IZ DJELA JOSIPA JURČIČA NA HRVATSKOM JEZIKU

Nakon punih sedamdeset godina od smrti najistaknutijeg slovenačkog pripovjedača iz doba romantičnog realizma Josipa Jurčiča (1868—1880) dobismo na hrvatskom jeziku prvi izbor iz opsežna njegova književna djela. A to je prilično kasno. A ako uz to napomenemo da još uvijek nije preveden na hrvatski prvi slovenački roman, »prvo i najveće slovenačko djelo — Jurčićevo »Deseti brat«, tad će naše čuđenje biti još veće. Da je to krajnji nemar i indolencija, da ne kažemo i sramota, što je toliko godina trebalo da prođe da upoznamo slovenački pandan Augustu Šenoi to je jasno Što su slovenački pisci do rata malo prevođeni na naš jezik, nije moglo biti razlog da se nakon oslobođenja nije pristupilo sistematskom prevođenju, u prvom redu, slovenačkih klasika, ma da se inače vrlo živo prevode, u zadnjim godinama, slovenački suvremeni pisci, a od starijih samo Ivan Cankar i još koji. Svakako je već vrijeme da se prevedu najznačajnija djela slovenačkih klasika od Vodnika, Prešerna, Trdine, Valjavca, Levstika, Jenka, Erjavca, Jurčiča, Kersnika, Stritara, Tavčara pa do Cankara i Finžgara. No što nije bilo juče, možda će biti sutra.

Izbor Jurčiča prilično je skroman, ali to značajniji, jer su zaista prevedeni najbolji njegovi radovi, i to prva slovenačka realistična pripovijest, najbolji Jurčičev prozni rad — »Susjedov sin«, jedno od najljepših slovenačkih književnih djela koje je nastalo nakon Levstikove kritike »Desetog brata«. Kad već spomenusmo Levstika, ne možemo a da se ne osvrnemo na njegov presudni utjecaj koji je učinio na Jurčiča i na ostale pisce, jer je Jurčič u par mahova rekao da nikad ne bi počeo slovenski pisati, da mu Levstik nije svojim spisima otvorio oči, pa se s pravom može reći da je Levstik porodio Jurčiča.

Godine 1858 objavio je Fran Levstik u Blajvajsovim »Novicama« znamenitu svoju književnu raspravu o pogreškama u slovenskom jeziku — »Napako slovenskega pisanja«, koja je izazvala najveću pažnju i bila predmetom mnogih diskusija i žučnih napada. On ukratko kaže: »Naša književnost nije još na tome stepenu da bi čovjek dobro naučio jezik iz samih knjiga, blago slovenskog jezika još je uvijek seljak i narod izvan grada. Ostavite tuđe blago, učite jezik iz svojih neprocjenljivih pjesama, čitajte ih dan i noć. — Vuk uči, i to je točno, da u jeziku, dok još nema književnosti i čvrsto utvrđene gramatike, nijedna riječ nije provincijalizam. Kovati nove riječi je lakše nego ih tražiti u narodu. Kopitar je još 1814 slovenskim gramaticima prijetio veleći, kad će već jednom leksikografi i gramatici shvatiti da su samo statističari, a ne zakonodavci jezika. Oni moraju samo vjerno inventarisati i opisati, što i kako je; svoje ponajčešće vrlo nezrelo mišljenje, kako bi nešto moglo biti bolje, mogu eventualno priopćiti u bilješkama. Tu je opet Vuk čovjek kakva bi trebali Slovenci, kakva mi nemamo; spoznao je, da rječnik mora riječi sakupljati, a ne da ih stvara. Moramo marljivo pretražiti još mnogo krajeva, naročito one gdje je slovenski jezik ljepši i čišći. Slovenački pisci treba da se uče od priprostog naroda, a ne da pišu prema tuđim uzorima, treba da posegnu za nepresušnim narodnim blagom. Naša je književnost zato takva, jer ne izvire iz prava izvora, iz naroda ,iz usta seljaka. Zlo je, kad ne znamo prostonarodno misliti i slovenski graditi rečenice. Od naroda se moramo učiti, a na drugoj ga strani opet poučavati U takvom uzajamnom radu možemo se nadati da će književnost napredovati, to samo je pravi put. Srbi su tvrdili da je njihova književnost još dijete u kolijevci, pa će već doći vrijeme kad će početi govoriti. A što je Vuk odgovorio? Rekao je: Istina je, naša je literatura još malo dijete u kolijevci, kojem neka se ne brani da brblja. Ali malo dijete među brbljavcima ostat će brbljivo dovijeka! — A mi odgovaramo: već 1550 tiskana je prva slovenska knjiga, pa je od toga vremena do danas prošlo 307 godina, i naša književnost prema tome više nije dijete, ni mladić više nije, nego sjedokosi čovječac. Potrebna je kritika koja zna što hoće. Još ni jedan pravi književni kritik, bio kako god oštar, nije nikad pravog pisca istjerao iz kože, što više, kritik pobuđuje i pokazuje put u Atenu. Kritika se plaše diletanti. Kad bismo sve slovenske pisce postavili u red i po redu ih pitali — Šta je zapravo smisao tvoga pisanja? — Koliko bih ih znalo ukratko da kažu?«

Nije možda bilo na odmet, da se ovo iznese, a da je bilo djelotvorno, najbolji nam je dokaz sâm Jurčič. Na izričitu želju Jurčičevu, Levstik je ocijenio njegova »Desetog brata« u obliku prijateljskog pisma. Ta kritika, u koju se ovdje ne možemo upuštati, i gornje misli Levstikove načinile su takav obrat u Jurčiču, da je od njega postao najeminentniji slovenački pisac! Jurčič je imao zato sve uvjete. Levstik spominje da opisuje samo proletarijat (riječ bog Jurčič dosljedno piše malim slovom) i da bi trebao napisati pripovijest, u kojoj će progovoriti slovenački seljak, onakav kakav jest, i siromašniji i bogatiji i srednji. I tad je Jurčič napisao »Susjedova sina«, ugledavši se i na Levstikovu umjetničku prozu, jer ga Levstik nije samo teoretisao, nego i primjerom — svojim Martinom Krpanom i putopisom »Od Čateža do Litije«, i pjesmama — pokazao kako treba pisati.

Jurčič je počeo sam sakupljati narodno blago i zapisivati u svoju bilježnicu sve što je u narodu čuo, a to mu je kasnije poslužilo kao materijal za njegovo umjetničko stvaranje. Njegov mu je djed prvi ispričao mnoge narodne bajke, priče i vjerovanja, i čim je mladi Jurčič prvenstveno na sebe privukao pažnju — bile su njegove »uspomene na djeda«. U izboru štampane su dvije ponajbolje, »Zimsko veče na slovenskom prelu« i »Jesenja noć među slovenskim lovcima na puhove«. Iz tih zapisa iskreno progovara narodna duša onakva, kakva ona jest (»Stari je djed sjedio u zapećku i mladom je unuku pričao strahovite doživljaje«). Ovo pripovijedanje Jurčičevo iz ranog djetinjstva živo, radosno i puno života ispripovijedano prisnim narodnim jezikom, čistim narodnim riječima, frazama i uzrečicama.

Nakon priča na narodnu Jurčič ide dalje, posiže za knjigom koja govori o tegobama i nevoljama naroda, o borbama za goli opstanak, o borbi s Turcima i narodnim neprijateljima i narodu samom i o osvajačima. Već je u »Juriju Kozjaku«, janičaru i događaju iz XV stoljeća, prikazao junački otpor slovenačkog naroda protiv turskih osvajača i napadača, kad je narod pokazao hrabrost kakvu bi možda danas uzalud tražio među nama, ili u »Domenu« — pripovijest, koja se nalazi u ovom izboru — donio je buntovnog slugu, preteču Cankarove Sluge Jerneja. S umjetničke strane »Domen« se odlikuje vanredno crtanim karakteristikama, u prvom redu samo glavno lice Domen, a zatim oholi i zločinački njegov otac — vlastelin Sova, pa stari Jurec i nezaboravni prosjak Urh i krojač Špilkin Jožek, koji su dani realistički s jakom notom humora. U izboru se još nalazi kraća pripovijest »Teleća pečenka«, kako bi se pokazale sve strane bogatog Jurčičevog talenta, no budući da su svesci »Male biblioteke« ograničeni obujmom, nije mogao biti potpuno reprezentovan Jurčičev stvaralački genij. Nedostaje u prvom redu historijska pripovijest »Kći gradskog suca«, u kojoj se prikazuje pobuna ljubljanskog malograđanstva protiv oholog feudalca, pa je Jurčič u političkom pogledu pošao za svojim učiteljem Levstikom (pokretačom lista »Naprijed«), vođom Mladih Slovenaca u šezdesetim godinama prošlog vijeka, koji su otklanjali svaku suradnju s veleposjedničkim austrijskim krugovima i borili se za ujedinjenu Sloveniju i demokraciju. Nedostaju Jurčičeve humoreske (»Ženidba Vrbana Smuka«) možda i odlomak »Tugomera«, prve slovenačke drame, a svakako bar odlomci »Desetoga brata«, napisanog pod utjecajem W. Scota i Levstikova »Desetog brata« — (»Naprej«, 1863.), pa mu Levstik primjećuje »Dolef je originalni lik, koji nije sasvim iz tvoje glave, jer nastavlja mojega desetog brata (Zlatorepca), ako se ne varam«. Da bi se Jurčič predstavio cjelovito ,bila bi potrebna mnogo veća knjiga nego što je ova. Jurčičevo književno djelo je opsežno — od već spomenutih djela, da spomenemo još »Jurij Kobila«, »Grad Rojinje—Golida«, »Nemški valfet«, Doktor Zober« »Lepa Vida«, »Ivan Erazen Tatenbach«, »Spomini starega Slovenca«, »Rokovnjači« (nedovršeno), »Veronika Desinička«, tragedija i dr., a koja su djela sabrali i uredili u nekoliko izdanja od 1908 do 1946 Fr. Levec, Ivan Prijatelj, Ivan Grafenauer i Mirko Rupel (1946.) Neki su romani i pripovijesti dramatizirane (Deseti brat, Domen, Rokovljači), a kompozitor Mirko Polić napisao je operu »Deseti brat« (1951 izvođena u Ljubljani). U ćirilici prošle je godine izdalo beogradsko »Novo pokolenje« »Odabrana dela« J. Jurčiča (Deseti brat i Susedov sin) u prevodu Sl. Živojinovića.

ĐUZA RADOVIĆ

Noć u Biljardi

U dnu gusala leže stišani
ograšja, bojevi, megdani;
iz zategnute strune nečujno
vekovni jadi pište
i rane roda tište;

lelek se razleže niz urvine,
nebom krvavi barjaci brode;
na vrletnim stazama slobode
zacarile se pomrčine...

Crvena ploča meseca zapala
u modri kamen Lovćena
i na Biljardu pala
gusta i mrka sena.

Noć kao kosovska tuga
pritiska i senči čelo.
U mislima se, kao splet guja,
tegobno čvorište splelo.

U grudima se pritajila
ljubav i suha boljka.
Šumi brest i srce huji
i otvara se kao cvet,
kao školjka...

A u sam razdvoj noći i dana
(još su na stolu gorele sveće
kraj zadnjih reči Vijenca
što ih, umoran, sroči),
u blagom snu što mu svede oči
Vladika vide kako na Ždralinu
Cetinjskim Poljem Obilić minu.

koju je starost patinirala dežmekasta satna kula, harmonična lođija, elegantna patriciska kuća porodice Ćipiko i velika katedrala sa nezaboravnim portalom Majstora Radovana.

Šta možemo n[illegible]od tragova vremena? Od odjeka [illegible]ljenih trenutaka, od paranja dleta [illegible]jeke čekića u tuđini onog vremena kada se katedrala još nije izdizala, već je još bila gradilište i mesto očekivanja. Onih dana i godina kada su građani Trogira u velikim zajedničkim akcijama donosili kamen da postave zgradu.

Pogledajmo sudiju kako u lepo dletom obrađenoj lođiji, za velikim kamenim [illegible]lom, izgovara svoju sudbonosnu reč, dok za njim, sa reljefa, žena sa vezanim očima leluja terazije ne uvek sagledane pravde. I bratstva štavljača koža i obućara, pomoraca i ribara, u belim i crvenim tunikama, ukrašenim odličjima svojih zanata, kako sami sebi izriču pravdu jednog vetrovitog decembarskog jutra godine 1357, kada su, za nekoliko dana, u borbi za gradsku komunu, bili zaposeli palate plemića.

Vidimo užasnuta lica lepih žena za prozorima patriciskih kuća u oštroj svetlosti straha. Ali i tiho i sabrano lice Ivana Lučića kako, nadneto nad pergamentom, beleži kroniku ovog grada.

Slušamo sveti i patetični glas crkvenih pesama, kako se u danima svečanosti izliva na trg, zdrav i snažan smeh brodograditelja i bačvara, kujundžija i opančara, kako se razleže iz krčmi, pri pesmi uz vino i sardele.

Kada smo došli do crkve, čuli smo pevanje dece. Uz pratnju orgulje, devojčice i dečaci učili su neku pesmu. Nije bila crkvena pesma to što su pevali. Bila je narodna pesma, jednostavna i vesela. Seli smo na jednu klupu u unutrašnjosti crkve i slušali Ali sveštenik, koji je držao čas muzike, bio je očigledno umoran. Otpustio je dečake, koji su brzo istrčali na bočna vrata. Devojčice, uzbuđene čarom mesta, nisu žurile. Krstile su se i prskale osvećenom vodom. Njih je ulica manje privlačila od sjaja i tajne ovog mesta. Lepršaju po katedrali, kao ptičice što obleću oko crkvenog tornja.

Iz moćne snage romanskog duha, u trinaestom stoleću, izrasli su temelji ove crkve. Ali njene površine i svodovi, njeni stubovi i njena ornamentika preobražavali su se pri rastenju i nose u sebi stil i ideju vremena koja su se menjala. Romanska je mermerna propovedaonica, gotska su cvetno isprepletana horska sedala. A u rani renesans spada kapela Svetog Ivana Trogirskog. U njoj nema više ničeg od naivnog plamena romanskog neimara, ničeg od gotske nadahnutosti. Nikola Firentinac, Donatelov učenik, Ivan Dunković, saradnik Mina iz Fijezole, i Adrija Aleši iz Drača izrazili su u kamenu jasni i svakom pristupačni jezik novoprobuđenog humanizma i renesansa koji je zahitao iz antike. U toj kapeli velike crkve već je očovečena ideja boga. Sveci su filozofi i mislioci, koji više upućuju u zemaljsko, nego u onostrano-transcendentalno. Puni snage i života, harmonični, stoje u svojim nišama. A jedan od njih, Evangelist Jovan, ostaće mi naročito u sećanju. Je li on svetac? Desnica bi mogla voditi četkicu, levica, koja drži jevanđelje, bolje bi nosila paletu. Slika koju bi po njenoj mladićkoj graciji mogao stvoriti Donatelo. A mališani koji sa buktinjama izlaze iz podzemnog sveta simboli su ponovo probuđene antičke mitologije i više živa deca, dostojna Rubensa, no bestelesni anđeli raja. I trogirski biskup, sveti Ivan, izrađen u crvenom mermeru, leži majestetički teško, sa pačenički smirenim licem. Jedino dva anđela, koji, dolećući u dvorskoj odori neba, u nadživotnoj veličini stoje mu sa strana, po ekstatičkoj ganutosti — i koketnom dekolteu — kasni su dodatak baroknog vremena i ne spadaju u jedinstveno orkestriranje ove kapele.

Ali najlepši i najuzbudljiviji je portal koji je stvorio Radovan sa svojim nepomenutim prijateljima. Snažan pa ipak nežan, kao da je izrezan iz slonove kosti, kamen i blag, blistav i kao iznutra ozaren. Predvorje katedrale opasano je kamenom klupom. Na njoj se može dugo sedeti i gledati. Otstojanje je malo i mora se uzdignute glave, otprilike kao u Sikstinskoj kapeli u Rimu, gledati strmo uvis.

Adam i Eva, stojeći na lavovima, lako postiđeni zbog svoje nagote, još novi i neuobičajeni u toj epohi. Eva ne drži desnu ruku na grudima, kao što bi se moglo zamisliti, već pod njima, a Adam svoju na vratu, kao da ga guši osećanje greha. Osobite su osam drugih figura što, desno i levo od ulaza, nose isklesane četvorougaone stubove: Saraceni sa lepršavim ogrtačima, u turbanima, kao da nose svu težinu ove crkve. Gore, u luku i u luneti, prikazana je istorija poklonjenja mudraca sa istoka i pastira sa njihovim stadima.

Kamenom i fantazijom uobličena je ovde istorija biblije, istorija godina i meseci, svetaca, biljaka i životinjskog sveta. Jedinstvenom voljom savladana je mnogostrukost, i jedino anđelčići, desno i levo, nešto tuđe su dolepršali, iz poznog doba baroka.

Sećam se lepih portala romanskih majstora u Južnoj Francuskoj i Španiji, Galusovog portala na Minsteru u Bazelu, Pizanovih bronzanih vrata u Pizi. Svi oni vode u naivni i fantastični raj velikog doba umetnosti. A nijedan me nije dublje uzbudio od portala Majstor Radovana.

Na portalu, na donjoj ivici timpanona, može se pročitati: Ova vrata je izradio, godine 1240 po porođaju slavom ovenčane device, Radovan, u ovoj umetnosti najbolji među svima, kao što se iz skulptura i reljefa može videti, i u doba biskupa Treguana Toskanca iz grada cveća.

Sa oklevanjem odlazimo. Kuda da pođemo posle ovog susreta sa bogatim i detinjim osmehom mudrosti, snovima romanske umetnosti punim bajki? Može biti da svako doba nosi svoj osmeh i svoje snove... Jednom su oni iz mermera, boje i svetlosti, drugiput iz čelika, stakla i elektriciteta: mit o Ikaru ili avioni sa upravljanjem iz daljine; dorski raspored ili kronometar; duša Šartra ili Citroenovi motori; unutarnje vizije Majstor Radovana ili televiziski uređaji. Jedino romantičari i arheolozi veruju isključivo u prošlost. Najzad, ni »Trimalkionova gozba« nije bila ništa drugo do banket Pen-kluba ili opraštajni obed Uneska. U svim dobima sadržani su rađanje i smrt. A mi ćemo posetiti Kairosa, koji uči mudrosti saznavanja i ostvarenja pogodnog trenutka.

Malo zvonce, tanki glas u Manastiru svetog Nikole u Trogiru, ječi usamljeno i izgubljeno.

Duži predah. Onda se čuje jedan glas, koji u svojoj usamljenosti liči na glas zvonca, i još uzdržljivije, još tananije pita: Šta želite? — Kairosa.

Vrata se otvaraju. Stojimo u predvorju benediktinskog ženskog manastira. Na belo okrećenoj osnovi vise portreti Hrista i pape Pija — a svakako i portre svetog Nikole.

Za prozorom sa gustim rešetkama bledo lice jedne sestre sa belom gotskom kapom: asketske ruke te žene srednjih godina drže prema meni nagog mramornog mladića.

— Ne tako, sestro, — kažem. — Ne za rešetkom. Moram ga bolje pogledati.

Posle jednog trenutka otvaraju se prozorska krila na užem zidu. Na jednom okretnom postolju leži teški mermerni reljef boga pogodnog trenutka.

Sad možemo videti to žuto od patine, lepo, vitko telo mladića koji odmiče, beži kao vreme, sa kovrdžom na čelu koju je vetar razbarušio, noseći pred sobom terazije sreće. Ali bog je olupan, invalid iz neke nepoznate bitke, savladan i zarobljen u manastiru pobožnih sestara, koje su se zavetovale da nikada više ne otvore vrata što su se za njima zatvorila, da nikada više ne prekorače manastirski prag.

Ne samo čas, i život su propustile hrišćanske čuvarice grčkog boga, koji je možda vekovima služio kao kamen-pritiskivač na buretu u kome su sardele polagane u so...

U malo pretsoblje glasno i veselo ušli su mladi ljudi, izletnici iz Celja. Članovi su sindikata krojača i došli su na dva dana na razgledaju katedralu, patriciske palate i boga Kairosa. Jedan za drugim prilaze i dotiču se blago blistavog mermernog tela boga u dečačkom obliku.

Onaj koji prstom dodirne Kairosa

(Foto: Marijan Sabo)

Kairos iz Trogira

imaće svoj dobri trenutak sreće. Onako kao što verni odlaze na hadžiluk u Padovu da sarkofag u kome leži sveti Antonije dotaknu — na poleđini oltara naime, jer je to preduslov — te da bolesnik ozdravi. Sada se putuje ateističkim mašinama, železnicama a i avionima, i za to »dobro delo« dobijaju se povlastice u ceni vožnje. Tako su dve mlade Bečlike — koje sam susreo na putovanju kroz Italiju — iskoristile posetu svetom Antoniju Paduanskom za veseo izlet sa prijateljima. Samo kad su posetili sveca, da im sveštenici crkve žigošu ili potpišu putne karte, parovi su se razdvajali.

Ali mnogi ozbiljnije shvataju stvar sa svecem ili bogom sreće. I možda, ako su samo čvrsto ubeđeni, i dobija-ju životnu snagu, radost i odlučnost, da uistini dograbe pogodan trenutak kada im se ukaže. A on ne dolazi samo jednom. Svakog dana život počinje iznova.

Kakva je sreća koju sobom nosi mladi bog koji se žuri na vetru, ili kao vetar, a koji je kopiran u prvom stoleću pre naše ere po Lisipovom originalu? Mladi krojači iz Celja ili Maribora zacelo nisu potpuno odgonetnuli zagonetku, otkuda da kaluđerice koje im pomalo kao »reakcionerke« sumnjivo izgledaju, te stroge, pobožne žene koje nisu majke, ovakvu mermernu figuru čuvaju kao da je to sam Hristos, nebeski vernik. I kako je moguće da čar tog paganskog boga, iako je po lepom obliku sličan anđelu, i na ovom mestu može da deluje.

Skoro strašljivo i nešto uznemireno, prsti ipak klize po izvajanim površinama žućkasto belog mermera, koji dolazi iz tako beskonačne daljine, da i najbolje frontovce-sindikaliste obuzima laka jeza. Ne može se nikada znati: možda on ipak donosi sreću, zagonetnu, nedefinisanu sreću pogodnog trenutka.

Kratke vesti iz inostranstva

Raul Difi: Portre

BIENALE U MANTONU

U »Kursalu« Mantona otvorena je izložba savremenog slikarstva »Bienale Mantona« na temu »radost — sunce — svetlost«. Pokrovitelj Bienala je Anri Matis. Izloženo je oko 400 platna, uglavnom francuskih slikara, ali pretstavljeni su svojim delovima i slikari Engleske, Italije, Holandije, Španije, Švajcarske, Izraela i drugih zemalja. Od naših slikara učestvuju Aralica, Lubarda, Milosavljević i Milunović.

Na Bienalu je naročita počast odata Raulu Difiju, kome je priređena retrospektivna izložba dela od 1909 do danas sa poznatijim slikama »Kazino Sent Adres«, »Pejsaž Dijer«, »Konsol Režans« i »Akt u ateljeu«. Pored toga, priređena je retrospektivna izložba i provansalskog slikara Rene Sesoa. Pariski slikari pretstavljeni su radovima svih pravaca od kubizma i fovizma preko apstraktnog slikarstva do socijalističkog realizma. Među izlagačima se ističu Goerg, Depjer, Denoaje, Sastel, Pinjon, Maršan, Kisling, Roner, Bifet, Reberol, Fužeron i Terešković.

Žiri je podelio »veliku nagradu« od 750.000 franaka između kubiste Gleza i Limuza za njegovu »Plažu«. Prvu nagradu rezervisanu za strane slikare dodelio je holandskom slikaru Ger Van Veldenu, a prvu nagradu rezervisanu za francuske slikare Kostji Teršković. Drugu i treću nagradu dobili su Ambrodani i Saburo. Nagradu »Pol Rišar« dobili su Roner, Kuto, Ferari, a od stranaca španski slikar Klav, engleski slikar Kolkhaun i švajcarski slikar Sejler.

PREDAVANJE KNJIŽEVNIKA ERVINA ŠINKA U HAMBURŠKOM KLUBU NOVINARA

Na poziv kluba novinara u Hamburgu jugoslovenski književnik Ervin Šinko održao je predavanje o razvoju kulturnog života u Novoj Jugoslaviji, kome je prisustvovalo oko sedamdeset članova udruženja književnika, likovnih umetnika i novinara i ostalih pretstavnika kulturnog života Hamburga. Iz žive i zanimljive diskusije koja se posle predavanja razvila vidi se da je izlaganje Ervina Šinka izazvalo veliko interesovanje slušalaca, od kojih su mnogi izrazili želju za tešnjim kontaktom i saradnjom sa našim kulturnim radnicima.

ENCIKLOPEDIJA ITALIJANSKE LIKOVNE UMETNOSTI

U izdanju »Garkanti« uskoro će početi da izlazi »Enciklopedija italijanske skulpture, arhitekture i primenjene umetnosti« u tri toma sa 2.000 ilustracija. Redaktori te enciklopedije su italijanski istoričari umetnosti Gajeti i Kamaresko, koji su ranije objavili »Enciklopediju italijanskog slikarstva«.

BRAZILIJANSKI BIENALE

Od septembra do decembra ove godine održavaće se u Sao Paolu, u Braziliji, velika međunarodna izložba savremene likovne umetnosti, koja će obuhvatiti, pored slikarstva i vajarstva, i modernu arhitekturu. U tu svrhu su najboliji brazilijanski arhitekti izgradili veliku modernu zgradu sa 2.500 m dužine izložbenog zida. Na izložbi učestvuju Francuska, Italija, SAD, Velika Britanija, Čile, Meksiko, Belgija, Holandija, Kanada, Austrija i još mnogo drugih zemalja sa radovima svojih najboljih umetnika. Od poznatijih francuskih umetnika učestvuju Matis, Gromer, Brak, Leže, Kutirije i Goerg od italijanskih slikara De Pizis, Biroli, Makari, Kapra i Morandi, od engleskih umetnika Mur, Saderlend, Neš, Nikolson, Sikert i Kolkhaun, od američkih Gros, Polok, Lipšic i drugi. Među arhitektima se ističu imena F. L. Rajta, Korbizijea, Maks Bila, Gropijusa, Koste i Nimejera.

»O FIGURI« OD ANDRE LOTA

Posle knjige »O pejsažu« poznati francuski slikar Andre Lot napisao je knjigu »O figuri«, koju je objavila izdavačka knjižara Fleri u Parizu. U toj knjizi Lot ustaje protiv instinktivnog slikarstva i ističe potrebu temeljitog poznavanja zanata. »Da bi mogli videti, moramo najpre poznavati«, kaže Lot, a to znači da slikar mora temeljito naučiti zakonitost u komponovanju, bez čega se ne može dati slika »koja se drži«. U toj knjizi Lot prikazuje razvoj slikarske tehnike u toku vekova i izvodi načela koja upravljaju figuralnim slikarstvom. On tu proučava model, crtež, sliku, perspektivu, boje itd. Knjiga je ilustrovana sa 112 reprodukcija, od kojih 9 u boji.

»ABC SLIKARSTVA« OD POLA SERIZIJEA

U izdanju Fleri objavljena je u Parizu knjiga »ABC slikarstva« u kojoj su skupljene misli francuskog slikara Pola Serizijea o slikarstvu, harmoniji, stilu i psihologiji umetnosti. Serizije tumači umetnički stil uslovima života jedne epohe, uticajem nasleđa i vaspitanja.

FILMSKA KAMERA U SLUŽBI NAUKE

Kad je 1948 godine belgiski geolog i asistent univerziteta u Brislu Marun Tazief boravio u Belgiskom Kongu u cilju istraživanja geoloških slojeva ovih terena, desila se iznenadna provala jednog novog vulkana. Tazief je imao prilike da posmatra tu erupciju u tropskoj šumi, koja je tom prilikom uništena gorućom lavom. Sav ovaj elementarni proces, kao i nastajanje novog vulkanskog kratera, koji je nazvan Kituro, Tazief je uspeo da snimi filmskom kamerom. Posle ovog snimanja Tazief je nastavio rad na proučavanju vulkanskih terena, te je snimio delovanje Etne i Strombolija 1949 i 1950 godine.

(Rad Karla Napravnika)

HERCENOVI MEMOARI

Hercenovi memoari po svojoj istorisko-psihološkoj i umetničkoj vrednosti svakako spadaju u najbolja dela te vrste u čitavoj svetskoj književnosti. Oni su u isto vreme najznačajnije delo ovog pisca, na kojem je radio petnaest godina. Objavljivanjem »Prošlosti i razmišljanja« preduzeće »Kultura« dovodi nas u bližu, intimniju vezu sa književnim stvaranjem jednog od najvećih ruskih pisaca — kod nas malo poznatog — koji po originalnosti misli, bogatstvu doživljaja i po svom društvenom značaju, kao glasnik novog doba u razvitku socijalističke misli, nije manji od Bjeljinskog. Celim svojim radom kao publicist, sociolog, književni, naučni i javni radnik, Hercen je zauzeo počasno mesto u istoriji ruske društvene misli i revolucionarnog pokreta XIX stoleća. Fina i duboko osećajna ljudska priroda, sveobuhvatan i prijemčiv um, svedok i učesnik mnogih važnih momenata evropske istorije, Hercen je »shvatao život kao dramu koja se neprestano razvija, katkad prekida komičnim epizodama, a često prelazi u bezizlaznu tragediju«.

U svom delu Hercen je jedinstven i vrlo samosvojan, stilski je originalan, van kalupa i utvrđenih pravila — slobodan i poletan. On često prekida tok rečenice umećući u nju stranu reč ili izraz, voli digresiju, ne zazire od anegdotâ. Jezik mu je gibak, blistav, pun boja, bogat nijansama, a u isto vreme neposredan i prirodan kao u razgovoru. Virtuoz umetničke reči, on iznenađuje čas srećnim epitetom, čas neobičnim poređenjem, prosipa nezaboravne aforizme, zajedljivo peca, žigoše, negoduje, lako i slobodno operiše rečima, stvara neologizme. A iza tog stila i jezika stalno se oseća jedna velika kultura odgajena na izvorima evropske misli. — To je, dakle, baza na kojoj Hercenov prevodilac treba da pokaže svoju veštinu. Na osnovu I knjige »Prošlosti i razmišljanja«, koja je ovih dana izašla u izdanju »Kulture«, ne bi se moglo reći da je zadatak prenošenja ovog Hercenovog dela na srpski jezik izvršen uspešno. Prevodilac Josip Horvat uložio je mnogo truda i dobre volje da nam dočara bogatu, blistavu i neusiljenu prozu memoara, ali i pored svega toga u njegovom poslu ima propusta, manje srećnih rešenja, netačnosti, a sve to škodi vrednosti i lepoti prevoda. Na nekim mestima se očigledno nemoćno lutalo, i tu je greška ne samo do prevodioca nego, možda u još većoj meri, i do redaktorâ. Obim ovog prikaza ne dopušta da ukažemo greške u celoj knjizi, dosta mnogobrojne, — navešćemo samo one koje smo našli u jednom poglavlju (XV, str. 311—341), tj. u otprilike šesnaestom delu knjige.

Tako, naprimer, na str. 311 u rečenici »i seoski glavar uzima, i seoski starešina (seoski kmet?) u z i m a« poslednju reč, bolje je prevesti sa »traži« ili »skuplja«, jer uzimaju drugi, činovnici. Reč »ispravnik« (na str. 311 i dalje) prevodi se nepravilno sa »policiski pisar« a treba »starešina sreske policije«. Na str. 312 »On je p r o b o r a v i o dve godine u Toboloku« pogrešno je, treba — nastojao, činio napore (da iskoreni zloupotrebe). Na str. 317 rečenica »...čovek može da živi, samo treba d a s e r o d i pod srećnom z v e z d o m« ne daje smisao originala: takav, za to treba se roditi. Na kraju iste rečenice treba da bude jednina a ne množina jer se govori o prethodniku a ne o prethodnicima. Na str. 319«... nekakav kočijaš dospeo je među u z d e prednjih i dvaju srednjih (?) konja«; reč »postromki« ne znači »uzde« nego »štranjge«. Na str. 320 ruska reč »hišnij« (o činovniku) prevedena je »krvožedan« a treba »grabljiv«. Na idućoj strani »korniljec« je doslovno prevedeno sa »hranitelj«, a bolje bi bilo »dobrotvor«. Na str. 322 »mužik lomaetsja« pogrešno je prevedeno sa »seljak se ušeprtljio«, trebalo bi: »seljak se nećka«, »prenemaže se«. Na str. 323 mesto »crkveni starešina« treba »tutor«. Na istoj strani je »ekaja pričina« (eto šta se dogodilo) pogrešno prevedeno »bez razloga«; zatim, na istoj strani, takođe je netačno »zašto li sam sebi to napravio«, smisao je: »šta li me sad čeka, šta li će me snaći«. Na str. 324 »stvar će s i g u r n o pred sud« nije dobro, pravilno je: »stvar lako može i do apelacije doći«; na istoj strani gde se govorio o novcu kojim seljak hoće da podmiti sudiju ima protivrečnosti: sudija mu kaže da ne sme ponuditi manje »o d d v e s t a r u b a l j a«, a seljak odgovara — gde ću naći »č e t i r i s t o t i n e r u b a l j a«. Na str. 325 nezgodno je »netalentovan svet« (stanovnici severnih gubernija), bolje je »zaostao, zatucan svet«. Na str. 326 ruska reč »razohotivšijsja« (o policajcu) prevodi se sa »onaj kome se prohtelo«, međutim, pravo značenje je: čovek kome je ušlo u naviku, pohlepan (da prima mito). Na istoj strani rečenica »černee mudreno bić dnju« prevedena je sasvim pogrešno sa« kome bog, tome i svi sveci, a treba: »teško je i zamisliti crnji dan«. Na str. 329 reč »komanda« prevedena je sa »svoji« ljudi, mesto »odred«. Nije srećno na str. 332 »pravo davnašnjeg obrađivanja« (zemlje), jer je tu u pitanju pravni pojam zastarelosti; na istoj strani »vopreki pravilam« ne znači »protiv pravilnika« nego — protivno zakonu, propisima na istoj str.: zemlju su dali »u privatnu eksploataciju trgovcima«, međutim »častnoje vladenije« znači »privatnu svojinu«. »Kazjonaja palata« (na istoj strani i dr.) ne znači »uprava državnih imanja« nego »finansiska uprava«. Nezgodno je na str. 333 »zemlja je bila neprikladna« ili osuđeni i »prognani na prinudno naselje«, ili »učeni medved (pripitomljen, dresiran medven). Nepravilno je na str. 338 kad seljak kaže da su dali u vojsku »malog« — trebalo je »momka«, jer to znači ruska reč. U vezi s tim, na istoj strani »zabrili lob« (priznali su ga sposobnim, primili u vojsku) pogrešno je — »dobro su mi natrljali nos«. Na idućoj strani sasvim je loše prevedena čitava rečenica: »Seoski starešina (kmet?) toliko se zbunio da se stao busati u prsa, zaklinjati i bogoraditi da nikad nije davao novac«; međutim, smisao te rečenice je suprotan: »...toliko se zbunio da nije poricao (da je dao mito), nije hteo da se zaklinje i priziva boga za svedoka«. Smisao stava o ukazu »koji potseća na biblijske priče o tome kako su zatrti i kažnjeni čitavi narodi i s v i k o j i m o k r e u z a z i d« (str. 336) trebalo je pažljivije proučiti, komentarisati, a rečenicu ,svakako, dati u drugoj stilizaciji.

Hercen zaslužuje, a »Kultura« zbog svoje visoke reputacije treba da nastoji, da prevod bar narednih knjiga »Prošlosti i razmišljanja« bude izvršen sa manje nemarnosti, sa više pažnje.

Petar MITROPAN

NJEGOŠ I CRNA GORA

(Nastavak sa prve strane)

»Neka bude što biti ne može,
neka bude borba neprestana.
Pregaocu bog daje mahove...«

Na putovanjima on je dublje i gorče doživljavao domovinu, svoje kamenito gorsko podneblje i sve one nesreće koje su sručivale na nju, nego da je stalno sjedio na Cetinju ili u susjednoj pitomoj Boki.

Ipak, Njegoš je najviše literature pročitao na Cetinju. O tome svjedoči njegova bogata biblioteka, pretežno na stranim jezicima. U pustoši cetinjskoj što bi drugo i radio, kako bi živio da nije bilo knjige koja mu je otkrivala nove svjetove i krijepila i potsticala njegovu umnu snagu? Kada bi se usamio poslije državničkih briga i poslova, sav bi tonuo u ovaj svoj imaginarni svijet lektire. Gotovo niko tada na Cetinju, nije ni znao čitati osim njega. Sve je bilo primitivno, nepismeno, tako da je ovoliko vladičino »piljenje« u knjigu bilo za sve nerazumljivo i čudno, mimo svih drugih popova i kaluđera. Ta, zaboga, popovi otčitaju ili izuste napamet svoje bdenije i pohranę knjigu — i to oni rijetki koji znaju čitati — a ovaj jutrom i večerom, blijed i zamišljen, čati nekakve knjige koje su, vjerovatno, sveci pisali. Drugi su se plašili da njihov gospodar od tolike silne nauke ne svrne s uma i molili ga da se ne zatvara u »kamaru« i ne osamljuje tako. Ponekad bi sišao više Budve u manastir pod Maine i tu opet dugo čitao, kontemplirao i pisao svoje pjesme, slušajući huku mora koje je udaralo o budvljanske školjeve u blagom podneblju. U Boki Kotorskoj je već više živio a manje čitao. Tamo je bilo više prosvećenog društva koje se oko njega okupljalo, više razonode, atrakcije, novosti. U Boki se i zaljubljivao neizlečivo, u barkama ispod starodrevnih palača. Tamo je i napisao i onu svoju prekrasnu enatemnjačku pjesmu »Noć skuplja vijeka«, jeretičku za jednog kaluđera i pastira božjega koji se, eto, skoro nikad ne vidi u arhimandritskoj odori!

Gledan u svjetlosti čitavog tog spleta činjenica i okolnosti, postaje razumljiv Njegoš genije. On je uzrastao i razvio se iz jezgre ukrštanja i prelamanja najvećih suprotnosti: na jednoj strani kultura i pitomina, na drugoj divljaštvo i neprosvijećenost. Sve je to duboko uzbuđivalo i potsticalo cetinjskog vladiku da što više dade od sebe, da nešto učini da se stanje njegovog naroda promijeni, preobrazi, učini snošljivijim. I on je, doista, mnogo dao za svog kratkog vijeka. Ako nije mogao oružanom snagom svoje šake gorštaka da donese slobodu i kulturu našim porobljenim narodima, on je dao svoje grandiozno književno djelo kojim je oslobodio i zapalio plemenitom vatrom, srca svojih sunarodnika, još šire: srca ljudi. Preko južnoslovenskih naroda i njihovih značajnih doprinosa čovječanstvu, Njegoš je ušao u evropsku i svjetsku kulturu, vraćajući bogato ono što je uzeo iz nje, ujedno čineći čast malom crnogorskom i ostalim jugoslovenskim narodima.

Janko DONOVIĆ

MILOŠ ĐORĐEVIĆ

NJEGOŠ U ITALIJI

(Iz pisama Ljube Nenadovića)

Sedi Njegoš u sobi i puši.
Sam. Soba u polumraku.
Polumrak i u duši
koja poznaje tugu svaku!..

More pod njim pljuska i igra.
I život vri. I val se peni.
Sunce je velika čigra,
što se ko vatra zacrveni.

Neapolj je lep, al' od Njegoša lepši nije:
ko jablan je viti.
Zar jedna lepotica suze lije,
što baš on mora vladika biti!

Dan polako smiraju hodi.
Noć se topla iz mora prikrada.
Prvo se jedna zvezda rodi,
a posle čitava stada!..

I kada sve živo usni.
Čak i kad verni Vukalo zadrema,
Njegoš još uvek sedi i bdi,
jer za njega odmora nema.

Od kuće stižu crne vesti:
Omer paša će u krv poći...
Brda će poludeli gromovi tresti,
a dane pretvoriti u ognjene noći!

I ako pođe, Turčin će pasti:
brda naša za smrt znaju.
O tome će svaki kamen kasti:
Nikom se ona ne predaju.

Noć je ušla sva u sobu!..
Sveća davno ne gori.
Postade mračno ko u grobu.
A Njegoš se još s morom bori!..

KNJIŽEVNI PRILOZI
U ZBORNIKU RADOVA FILOZOFSKOG FAKULTETA

(Urednički odbor: Dr Antun Barac, dr Grga Novak, dr Stjepan Pataki i dr Petar Skok; Zagreb 1951; stranica 808)

Nedavno je Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu objavio svoj »Zbornik radova 1951«, u kome su dali svoje priloge, sa područja svojih struka, tridesetorica autora: redovni i izvanredni profesori, docenti, predavači i asistenti. Među tima radovima više od trećine prostora (preko 300 stranica) zauzimaju specifično teme i radovi s područja naše i strane književnosti, te ćemo o njima govoriti u ovom prikazu. Ostali su radovi s područja pedagogije, filozofije, historije, arheologije, etnografije, lingvistike i filologije, leksikografije i ostalih naučnih grana, bez specifičnog literarnog značaja, te ćemo ih u podtekstu samo registrirati.* Posebnog je karaktera odlomak iz rasprave »Opća teorija umjetnosti kao teorija socijalističkog realizma« od Grge Gamulina, što također ne ide u okvir ovog prikaza, nego zahtijeva posebno tretiranje i diskusiju.

U svojoj raspravici »S e n o i n o d n o s p r e m a n j e m a č k o m n a r o d u« prikazao je A n t u n B a r a c ne samo Šenoine izjave i tendencije u književnim djelima (romanima i pripovijetkama), te novinskim člancima i kritikama, nego je ukazao i na porijeklo Šenoina neprijateljstva prema Nijemcima, niječenju i germanizaciju u Hrvatskoj. Izvor Šenoina antigermanstva, ističe Barac, potječe u prvom redu iz ekonomskih, društvenih i političkih zbivanja Šenoina vremena. Radi se naime o invaziji bečkog kapitala i nosioca tog kapitala, u Hrvatsku, koji se koncentrira u Zagrebu i kao vladajući sloj daje ton i pravac kulturnom i političkom životu viših klasa, koje su sačinjavale sav društveni i javni život Hrvatske. Šenoa, porijeklom iz zagrebačke zanatlijske porodice, dakle iz onog srednjeg i malog društvenog sloja tadašnjeg građanstva, osjetio je i zapazio koliko širokim slojevima Hrvatske prijeti opasnost od ove austriske agresije, koja se s ekonomskog područja protezala i na političko i kulturno područje. Otud potječe njegova patriotska borba protiv germanizacije i nijemstva, što je dobilo vidan, upadljiv izražaj i u njegovim specifično književnim djelima (»Kletva«, »Seljačka buna«, »Čuvaj se seniske ruke«, »Diogenes«, »Zlatarevo zlato« i dr.) i u njegovim manjim, novinskim radovima, naročito u kazališnim kritikama. No, kako ističe Barac u ovoj veoma zanimljivoj i serioznoj studiji, Šenoa nije germanofob iz šovinističkih razloga (kao što je to, napr., bio A. Starčević i ostali pravaši), nego u svojoj borbi protiv nijemštine razlučuje istinske kulturne i umjetničke vrijednosti (i kao takve ih tretira, upravo hvali i preporučuje) od onog što je diletantsko, malovrijedno i štetno za hrvatsku kulturu. Po dokumentacijama, po sistematiziranju građe i uopće po jasnom i preglednom razlaganju, te povezivanju političke i ekonomske pozadine i Šenoinih patriotskih (antinjemačkih) deklaracija, ovaj je Barčev prilog dragocjen za upoznavanje i Šenoe, velikog hrvatskog književnika u razdoblju između 60-tih i 80-tih godina prošlog stoljeća, i toga vremena.

U članku »B i b l i o g r a f i j a J o s i p a K o z a r c a« ukazao je E m i l S t a m p a r, na temelju iskustava s bibliografskim istraživanjem Kozarčevih radova, na probleme koji nastaju uslijed toga što kod nas do danas nema za većinu pisaca, naročito onih starijih, izrađene točne bibliografije. Tek se u novije vrijeme (poslije oslobođenja) počelo na tome raditi sistematski i savjesno, ali uz goleme teškoće, koje su to veće što se radi o starijim, mrtvim piscima. U tom pogledu dali su u Hrvatskoj hvalevrijedne priloge posljednjih godina: Emil Štampar (u istraživanju J. Kozarca), Ruža Stahl-Bajurin (radovi Evg. Kumičića), Milan Ratković (radovi A. Kovačića), Dragutin Tadijanović (radovi I. Gorana Kovačića, J. Draženovića, Frana Mažuranića, A. B. Šimića) itd., što znači veliku pomoć za studiranje i upoznavanje pojedinih književnika.

Prilog O l g e S o j a t — »P r v a s a t i r a n a s o c i j a l n e i k n j i ž e v n e p r i l i k e u v r i j e m e i l i r i z m a« — prikazuje dosad slabo poznato djelce u stihovima Siščanina Vladovita Zorca »Čudnovate diple« (objavljeno u Zagrebu godine 1842) i anonimni odgovor na to pod naslovom »Rešetarov rešetarsko prorešetanje čudnovateh diple« (Zagreb 1842). Zorec je naime svojim stihovima odgovorio na neke, upravo prve kritičke pojave Vraza i Vukotinovića u »Kolu« te godine, no ne zadržavši se samo na tom motivu, nego je u potankim osvrtima šibao i neke poroke javnog i privatnog života u tadašnjoj Hrvatskoj.

J o s i p B a d a l i ć piše »D v i j e S u m a r o k o v l j e v e t r a g e d i j e u r u k o p i s i m a z a g r e b a č k e S v e u č i l i š n e k n j i ž n i c e«; to je izvorna tragedija »Semira« i preradba Šekspirova »Hamleta«; oba rukopisa pohranjena su u ovoj knjižnici još od prošlog stoljeća, a potječu — kako tumači J. Badalić — iz vremena svog postanka (1748 i 1751). Za jedan dio rukopisa »Semire« pretpostavlja Badalić da je pisan autorovom rukom! Badalić je o ovim rukopisima upozorio javnost još godine 1923, kad ih je bio pronašao, ali ih je tek sada naučno istražio i protumačio. Na pitanje kako su ovi rukopisi došli ovamo na jug, u Zagreb, Badalić odgovara mišljenjem da ih je donio Lj. Gaj sa svoga puta po Rusiji godine 1840, jer je on bio ljubitelj, poznavalac i sakupljač ruskih književnih starina. Badalić ističe da ga je na proučavanje ovih rukopisa ponukala i želja, kako bi svojim naučnim obavještenjima koristio općem istraživanju književnog rada ovog velikog i naprednog »oca ruskog kazališta«, pa je čoista u tom pogledu pružio vrijedan naučni rad.

Osobito je vrijedan prilog u ovom Zborniku esej L j u d e v i t a J o n k e a o jednom od najvećih češkim pripovjedača druge polovine prošlog stoljeća, Janu Nerudi (1834—1891), osnivaču češkog klasičnog realizma — pod naslovom »Ž i v o t n o s t N e r u d i n a d j e l a«. U tom studiozno i toplo pisanom eseju Jonke je prikazao ne samo književne vrijednosti i život ovoga pisca, nego i vrijeme, naročito političke prilike počev od revolucionarne godine 1848, razvoj kapitalizma i industrije, a potom i razvoj češke književnosti s osobitim obzirom na Nerudu kao najznačajnijeg književnika toga doba.

Zanimljiv je i članak M i l i v o j a S i r o n i ć a »E z o p i g r č k a b a s n a«, u kojem nas autor informira da je izvor basne u davnoj prošlosti, »dok je još čovjek živio u neposrednom dodiru sa životinjama«. Zatim prikazuje pojavu basana kod najstarijih istočnih naroda, a za grčku basnu veli da je Ezop nije prvi uveo u književnost, ali da se može smatrati »osnivačem i zastupnikom basne kao jedne osobito složene vrste književnosti«; Ezop je tek najznamenitiji njihov tvorac čije nam je ime poznato.

Treba pohvaliti izbor teme J o s i p a T o m i ć a, koji piše informativno o R é t i f de la B r e t o n n u (1734—1806, po tvrđenju francuskog kritičara, o prvom seljaku koji se bavio književnošću i prvom radniku koji je postao književnikom u Francuskoj; njega smatraju pretečom Zole, naturalizma i realizma, te komunistom, pa ga službena francuska historija književnosti uglavnom stalno prešućuje ili napada, iako je napisao nekih 49 djela u 190 svezaka ili 61.000 stranica.

P a u l C l a v é (lektor za francuski jezik na zagrebačkom Filozofskom fakultetu) dao je na francuskom jeziku prilog »L i t t é r a t u r e f r a n ç a i s e d ' o c e t p r o g r è s s o c i a l e n B é a r n à l a f i n d u 1 9 e s i è c l e«, s primjerom jednog pisma (Eugénea Larroquea) iz godine 1879 koje opisuje san o životinjama koje su se pobunile protiv pijetlovskog gospodstva — jedan veoma živ i bizaran tekst.

Iscrpna je i seriozno pisana studija J o s i p a T o r b a r i n e »O k o e n g l e s k o g p r i j e v o d a j e d n e Đ u r đ e v i ć e v e p j e s m e«; u uvodu autor se prvo osvrće na samu tu pjesmu, u njenom izvorniku, zatim na poljskog pjesnika Jana Kochanowskog (kojega spominje dubrovački pjesnik), na našeg zemljaka A. Dudića (prijatelja Kochanowskog) i na dr., te na englesku spisateljicu Miss Knight, koja je prevela na engleski Đurđevićevu pjesmu, i na našeg pjesnika Dubrovčanina R. Kunića, o kojem je, kao i o Ruđeru Boškoviću u svojim memoarima pisala spomenuta Engleskinja. Napose je zanimljiv niz ličnosti, ljudi i događaja oko britanskog admirala Nelsona, u čijoj je pratnji bila Miss Knight u doba Velike francuske revolucije i njenih odjeka u Italiji potkraj XVIII stoljeća. Prikazujući, na temelju postojeće literature, Engleskinju Miss Knight, pisac je s izvanrednom literarnom erudicijom pružio podatke o nizu historijskih i društvenih ličnosti iz njena kruga, što se čita s interesovanjem, kao kakav roman.

»P o č e t k e a n g l i s t i k e u H r v a t s k o j« obradio je R u d o l f F i l i p o v i ć, ocrtavši informativno pionirske pojave promicatelja engleskog jezika u književnosti, a potom i u školskoj nastavi kod Hrvata. Autor je u Uvodu pregledno prikazao napore i rezultate rada I. Krizmanića, S. Vraza i Velimira Gaja (sina Ljudevitova), iz prve polovine i sredinom XIX stoljeća, a potom se zadržao na tri ličnosti potkraj prošlog stoljeća. To su: Natalija Wickerhauser, Aleksandar Lochmer (autor prvog englesko-hrvatskog rječnika i prve engleske gramatike na hrvatskom jeziku) i Vladoje Dukat (koji je kod Hrvata, dao najviše prinosa za upoznavanje engleske književnosti).

Bez većih su pretenzija istraživačke marginalije M i r e J a n k o v i ć o »K r i z m a n i ć e v i m b i l j e š k a m a o O s i j a n u«?; Krizmanić (1766—1852) je, naime, kao što smo vidjeli već u Filipovićevu članku, prvi prevodilac s engleskog u Hrvatskoj, i to prvo na njemački, a tek pod starost i na hrvatski jezik. Jankovićka je u svom članku prikazala dosad nepoznate Krizmanićeve bilješke o Ossianu, također pisane njemačkim jezikom, koje se čuvaju u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici.

Napokon, na kraju ovog zbornika objavljen je i odličan esej Z d e n k a Š k r e b a »L i r i k a E r i c h a K ä s t n e r a i n j e n j p o v i j e s n i t e m e l j i«. Upotrebivši brojnu i raznovrsnu literaturu na njemačkom jeziku, proučivši predmet svoga rada temeljito i u umjetničkom i u historijskosocijalnom pogledu, pisac je stvorio jasan, pregledan, neobično zanimljiv i poučan pregled njemačke lirike u posljednjih stotinu godina. Osim Krležina eseja o njemačkoj mladoj lirici, napisanoj godine 1930, u našoj književnosti nema sličnog i tako vrijednog primjera, sa tako sistematski razrađenim planom u ocjeni jedne poezije i pojedinog pjesnika.

Završavajući ovaj osvrt na Zbornik radova Filozofskog fakulteta zagrebačkog Sveučilišta, treba dodati, da u njemu nisu zastupani odreda svi nastavnici na tom fakultetu i da je, možda, izdavanje radova iz raznih područja nauke (pedagogija, filozofija, arheologija, historija, historija umjetnosti, etnografija i folklor, lingvistika i filologija, leksikografija i, napokon, književne studije) preglomazan sastav za jednu te istu knjigu, jer sva ta područja u isti mah ne mogu zanimati istog čitaoca. To dokazuje ova opsežna knjiga na 800 stranica. Možda bi bilo prikladnije: objavljivati ubuduće radove prema struktma u više svezaka, tako da svaka struka bude posebno objavljena, a time i pristupačnija zainteresiranom čitaocu. Nadalje, bilo bi poželjno da se u Zbornik unese više suvremenih tema, da se čitaocu, u prvom redu studentima, pokaže u rodovima neke struke dodir s današnjicom, s aktuelnim problemima, koji su još neobrađeni ili se o njima tek govori i diskutuje. Time bi Zbornik dobio u aktuelnosti, u potrebitosti, a ujedno bi dao svoj prinos našem vremenu i težnjama. Nema sumnje, nekim svojim prilozima Zbornik je tome zadatku odgovorio, ali to još ne znači da je odgovorio dovoljno.

M. SELAKOVIĆ

BELEŠKE

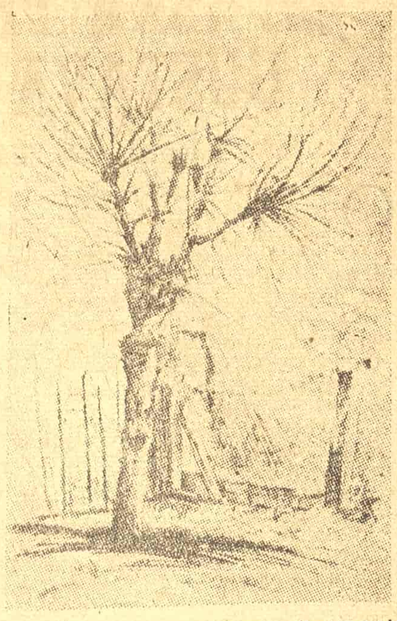

Janez Vidic: Jesen (Likovni prilog u najnovijem broju »Mladinske revije«

PROSLAVA NJEGOŠEVE STOGODIŠNJICE U SRBIJI

Proslava 100-godišnjice Njegoševe smrti održaće se u celoj Republici Srbiji i drugoj polovini oktobra i u prvoj polovini novembra.

Glavna akademija povodom proslave održaće se krajem oktobra u Beogradu. Tom prilikom o Njegošu će govoriti književnik Ivo Andrić, pretsednik Saveza književnika Jugoslavije, dok će drugi deo akademije biti ispunjen umetničkim programom, simfonijskom muzikom naših i stranih kompozitora i recitovanjem stihova iz Njegoševih dela u interpretaciji beogradskih umetnika. Pored toga, u deset najvećih gradova Srbije održaće se slične akademije uz učešće dramskih umetnika iz Beograda.

Po svim srednjim školama učenici će pisati temate o Njegošu od kojih će najbolji biti nagrađeni. Odbor za organizovanje ove proslave predvideo je isto tako, da se u Beogradu otvori izložba Njegoševih dela i literature o Njegošu, a razmatrao je pitanje podizanja Njegoševog spomenika u Beogradu. U prostorijama Udruženja književnika Srbije otkriće se Njegoševa bista koju radi vajarka Daroslava Vijorović.

NAJNOVIJI BROJ »MLADINSKE REVIJE«

Najnoviji broj »Mladinske revije« donosi članke od: Mateja Bora »Bohinjsko pismo«, Štefana Barbariča »Disonance«, Branka Žužeka »Gost« i »Cvet«, Bojana Modica »Dva človeka«, Kajetana Koviča »Harlekin«, Branka Hofmana »Udarec v obraz«, Jože Smita »Bretonka«, Maričke Žnidaršiča »Sonce«, Borisa Grabnara »Prq. tišlovja, kritika i literatura«, Lojza Krakara »Jesenske melodije«, Vojka Novaka »Mož beseda«, Janeza Mrdavšiča »Zadnja želja«, Marjana Stare »Skrit očitet«, Igora Furlana »Iz dnevnika«, Vasje Ocvirka »Aktualnost za vsako ceno«, Bistrice Kranjec »O zarji«, Tona Pavčeka »Pot ljubezni«, Bojana Čebulja »Na tvoje pismo čakam«. Iz italijanske lirike, Saše Vuga, »Umetnina«, Cirila Zlobeca »Epigrami nase«, L. Menašea »Auguste Rodin: »Umetnost«, Antona Terpina »Več delati«, Lojza Filipča »Hrvatski bog Prometej v k. und k. labrintu«, Francea Beveca »Iz ljubljanske drame«, V. O. »Skok čas in svet«. Likovni prilozi: Janez Vidic, Savo Sovre, Mire Colja, Roža Piščanec, Bojan Golija.

BIBLIOGRAFIJA

Dušan D. Vuksan: **Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba.** Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1951, ćirilicom, str. 391, cijena 220 din.

Hasan Kikić: **Provincija u pozadini,** pripovijetka. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 327, cijena 230 din.

Voltaire: **Moj boravak u Berlinu.** Preveo Petar Pejčić. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb, 1951, latinicom, str. 116, cijena 65 din.

John Steinbeck: **Plodovi gnjeva,** roman. Prevela Karla Kunc. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 617, cijena 260 din.

Antonio Gramsci: **Pisma iz zatvora.** Preveo Stanko Škunca. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 322, cijena 230 din.

ISPRAVKA

U članku Milana Bogdanovića »Knjiga o prirodi i čoveku«, objavljenom u prošlom broju »Književnih novina«, slučajno je, prilikom preloma, ispao jedan citat kojim se, u zaključku, ilustruje stav pisca prema prirodi. Taj citat, koji treba uključiti između pretposlednjeg i poslednjeg paragrafa članka, glasi:

»Pored mene nalazila se barica oživela posle dnevne sparine i život čitavog jednog sveta raznovrsne gamadi strujao je u prijavoj vodi. U prvom momentu bacio sam na nju samo jedan letimični pogled, ali sam posle sa sve većim zanimanjem posmatrao te čudne životinjice. Jedan malen stvor istrajno je pokušavao da se uspuže na ivicu lokve i kad je uspeo, on je zastao i umirio se. Pod uticajem vazduha postajao je sve bleđi i bleđi, i kad je izgledalo da je već mrtav, polako mu se otvorila utroba i iz nje izišla majušna lutkica, koja je neverovatno brzo dobila krila i vinula se put neba«.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032680
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 21.